

IV. Річник. Ч. 5 (27).

КРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

ОРГАН ВІЙСЬКОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ З. У. Н. Р.

ІЛЮСТРОВАННИЙ ДВОТИЖНЕВИК

ВИХОДИТЬ 1. І 15. КОЖДОГО МІСЯЦЯ

THE HOMELESS UKRAINIAN

ORGAN OF THE MILITARY EMIGRATION
OF THE WEST UKRAINIAN (GALICIAN) REPUBLIC

ILLUSTRATED NEWS.

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ.

Адреса Редакції й Адміністрації:

Wien XVIII., Ferrogasse 31.

З М І С Т:

	сторона
Поетови — Скитальці	1— 2
Др. О. Грицай: Тіням Тараса	3— 7
В. Пачовський: Гекатомба	8—10
М. Дольницький, чет. УГА.: Шевченківське свято в Бершаді на Вел. Україні в 1920 р.	12—19
П. Карманський: Не випускайте прапора	20
А. Макаренко: Значінне Шевченківських свят для перших укр. вояків на Вел. Україні	20—21
Л. Верховинка: Сіра книжечка	21—25
М. Курах: Тим, що впали. Фрагмент	25—26
М. Курах, сотник С. С.: Михайло Земляк	26—28
Р. Колтунюк, чет. УГА.: На Житомир	28—31
О. Лазурко, чет. фарм. УГА.: Дещо з санітар. відносин УГА.	31—36
Польованне на людину	36—40
Р. Колтунюк, чет. УГА.: З кліщів смерті	40—44
П. В., пор. УГА.: Волинь під військовим зарядом Галичаи 1919 р.	44—48
А. Жук: Вільне Козацтво	49—50
Осторога перед обманцями і провокаторами	51
Звіт праці КПК.	51—56
Зі Скитальщини	56—62
Про вічну пам'ять.	62
Виказ жертв	62
Бібліографія. Оповідки. Листування. Справленне похиток	63
З останньої хвилі	64

С В І Т Л Н И:

Шевченко в неволі	2
Буцманюк Ю., сотн. УГА.: „Помсти, помсти!“	11
Шевченківське свято в Ольгополі в 1920 р.	15
Робітничий відділ ч. 5. у Праві	57
Робітничий відділ у Берні	59

П Е Р Е Д П Л А Т А:

		річно	піврічно	чвертьрічно
в Австрії	К.	70.000.—	35.000.—	18.000.—
в Чехословаччині	Кч.	60.—	30.—	15.—
в Югославії	Дн.	100.—	50.—	25.—
в Німеччині	М.	8.000.—	4.000.—	2.000.—
в краях Латинської Унії	Фр.	12.—	6.—	3.—
в Злуч. Держ. Америки	Дол.	3.—	1.50	0.80
в Канаді	Дол.	4.—	2.—	1.—
в Бразилії	Мр.	10.—	5.—	2.500

Ціна одного примірника:

в Австрії 3.000.— К., Чехословаччині 3.— Кч., Німеччині 400.— М.,
Зл. Держ. Америки 0.12 Дол., Канаді 0.15 Дол., Бразилії 0.500 Мр.

Вп. Передплатників в Чехословаччині просимо замовляти і складати передплату на наш двотижневик у „Самопомочі“ в Йозефові на conto „Українського Скитальця“ у Відні.

УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ДВОТИЖНЕВИК

Статі дозволяється передруковувати лише за поданням джерела.

Річник IV.

Відень, дня 1. березня 1923.

Ч. 5 (27).

Поетови — Скитальці.

Велитенська, трагічна постать нашого Пророка, Лицаря-Скитальця уральських пустарів, Шевченка стоїть для нас великим маяком-дороговказом на тлі сірого, паціфістичного, ліберального й російсько-славянофільського туману Його доби минулого століття.

Гори мої високії.
Не так і високі,
Як хороші, хорошії,
Блакитні здалека. —

Обожанне рідної природи, найбільший піетизм до питомого оточення, проникли велику душу Його й дали Йому ту непереможну любов і силу, яка вчинила Його поміж нами вічно живим, безсмертним джерелом шляхотного натхнення і пориву — тієї самої незалежної ні від розуму ні від обставин безмежної любови — на жертву, на святі — жертвні діла.

І нічого не помогли заходи і впливи сучасного Йому й наступних паціфістичних поколінь. Ні Шафарики, ні Аксакови не змогли зупинити Його від виспівання „Гайдамаків“, „Великого Льоху“, „Івана Підкови“, „Гамалії...“, бо та велика любов дала Йому таку саму непереможну спрагу до визволення Рідної Країни, до збройного, безкомпромісного й абсолютного її визволення.

Душі покутні, що неприкаяні блукають вічно тільки тому, що одна напоїла коня московському цареві-наїздникови України, а друга перейшла в повні дороги Гетьманови, коли їхав до Переяслава, свідчать про ту присущу лиш лицарській вдачі безкомпромісовість. Такі образи, як образ Івана Підкови — є мрією нашого Пророка про зброю лицарську, про лицарську честь у боротьбі. Такі страшні суди, як гайдамаків над Ляхами в Умані або кривава побіда Трясила — се ті суди, про які мрів нині лицарське покоління удруге Ляхами катованого українського народу. І коли замість тієї лицарської зброї предків убгали Йому — Шевченкови -- в руки московського, катівського, завойовницького штика, а Він всею силою великої душі з огидою відпихав його від себе — се зовсім не було й не є паціфізмом.

Як понесе в Україні
У синєє море
Кров ворожу, оттоді я
І лани і гори —
Все покину і долину
До самого Бога
Молитися. А до того
Я не знаю Бога! —

Автор „Неофітів“, глибоко релігійна людина, вимовляє у своїм „Заповіті“ такі страшні для християнина слова во ім'я любови до України, во ім'я збройної боротьби за Неї. Але мрія та Його була всує Його сучасному поколінню. І тому великий страдник зве його рабами, підніжками й лакеями й тому сам себе в розпуці питає: Для кого й на віщо пише...

Тільки більше як через пів віку по смерті Його мрії про чесну лицарську битву за Україну почали здійснюватись. То він запалив сю спрагу до зброї лицарської в душах того юнацтва українського, що гуртом кинулося в 1914 р. до першого українського легіону. Він ішов поперед нас — Української Галицької Армії — під Львовом і Києвом, кривавими степами України й вів нас до нерівного, але чесного бою за Його мрію. Він тепер по свому „Заповіту“ покинув все найдорожче й полнився до Господа й молиться там про нас, Скитальців, щоб не зігнулись ми під беремем часом завеликих на пересічні людські сили страждань і щоб не ослабла в нас свята спрага до жертви, до сповнення нашого лицарського обов'язку супроти Рідної Країни.

Він вірить нам, а ми не зрадімо Його!

Шевченко в неволі.

ДР. ОСТАП ГРИЦАЙ.

Тіням Тараса.

Коли в р. 1840. в Петербурзі появились перші пісні Шевченкового „Кобзаря“, то національна стихія щойно починала тоді виборювати собі в українським письменстві місце як рівнорядний артистичний чинник. На овиді того часу належала ся стихія навіть у найбільше розвинених письменствах Європи до тих творчих чинників, які ще все являлися найновішим здобутком в області поетичної краси. Її матірю була молода ще тоді романтика, а її батьківщиною ся чудово верховинна Шкоція, якої народні пісні-балляди стали ще з появою Мекферзенового Оссіяна та Персі'вого збірника (1762—1765) джерелом обнови для поетичної творчости в цілій Європі. Поети Великої Британії — взагалі перші між тими новітніми творцями, що протиставляють анаціональним, млисто загальнолюдським сюжетам всемогучої французької клясики XVII. ст., артистичні подоби, переповні національною стихією. Джемс Томзен ще з початком XVIII. ст. творить натхнений духом народу національний гимн: Rule Britannia. Благородний Віліям Каупер на довго перед Вальтером Скотом творить погідну національну подобу в роді прегарного Джона Джільпайна й величає Англію такими люблячими словами, яких опісля не подибуємо ні в Байрона, ні в Шеллі'ого віде. І балляда Admiral Hosier's Ghost Річарда Гльовера — се одна з найкращих між першими подобами національної стихії в передромантичній добі. Всі ті поети Великої Британії надихуються вщерть духом народньої поезії і народньої творчости. Відвертаються свідомо від безплотних антично-орівітальних сюжетів версальсько-королівського клясицизму. Кажуть замість: людство — нарід, а замість: світ — край, і намагаються сотворити як найчистіші подоби рідної духовости. Dear Harp of my Country — як зітхав солодко Том а Мур з глибин поневоленої Ірляндії.

За тими англійськими поетами пішли німецькі, коли Кльопшток по часу співати свої тевтонські оди, Лессінг творив „Мінну фон Барнгельм“, а Гете, — ведений Гердером — свою прозову пісню про шtrasбургський готицький собор та драму про німецького лицаря Геца з Берліхінген. Воно правда, що національна стихія в сих творах — се передовсім артистичний мотив. Не пісня пісень, так сказати. Не одно-одинокое безконечно блаженне й безконечно болюче переживання. Не осередня точка життєвого цілокруга, тільки такий-же мотив між іншими мотивами як і стихія еротична або містична, ідилічна або релігійна. І таким чисто поетичним мотивом між іншими поетичними мотивами став національна стихія з кінцем XVIII. і з початком XIX. ст. в епісі романтики у всіх великих літературах державних народів в Європі. Тільки в письменствах народів бездержавних, позбавлених політичної волі, національна стихія як поетичний мотив став піснею пісень, одним-одиноким безконечно блаженним й безконечно болючим переживанням, осередньою точкою життєвого круга. Тим була національна стихія передовсім для великих поетів поневоленої Італії: для Вінченція Філічаї та Віттора Альфієрі, для Угона Фоскольо та Джія-

кома Леопарді. „Italia! Italia!“ кличе з розпукою що другий вірш Філічая, а Леопарді поза трагедією поневоленої батьківщини не хоче, не в силі бачити іншого світа. В порівнянні з такими відгуками національної долі в поезії поневолених народів блідніють всі ідилічно-романтичні картини на овиді життя в державних народів, починаючи від Джона Джільпайна, кінчаючи на добродушно всміхнених подобах Вальтера Скотта. На найвищій ступні свого поетичного уподоблення — національна стихія перестав бути простим артистичним чинником, рівнорядним з іншими. Вона став не середником, тільки одною одинокою ціллю поета. Не мотивом, тільки найглибшим джерелом творчости. Не предметом довільної уяви, тільки одним-одиноким світом поета.

Так ось як у Тараса Шевченка, сього наймогутнішого поета поневоленого краю, національної стихії уподобника найбільшого, якого знав доси всевітнє писменство.

Повторім се: коли в р. 1840. появилися перші пісні Шевченкового „Кобзаря“, то національна стихія тоді щойно починала виборювати собі в українськiм письменстві місце як рівнорядний артистичний чинник, вона для нікого ні з попередників ні з сучасників Шевченка не стала піснею пісень, одним-одиноким пережитком, осередньою точкою життєвого круга. Котляревський, правда, згадував Сагайдачного й Дорошенка, Запороже й Полтаву. Велів у своїм поетичнім пеклі покутувати тим панам, що мучили закріпощений нарід. Але сі відгуки національної долі-недолі трохи не губляться у хаосі Енеєвих пригод, з яких декілька видаються нині надто невибагливими. Артемовський — Гулак відчував недолю простого народу. Але він уподоблював її, сказатиб, посередно, схований таксамо як Котляревський під маскою невинного гумориста. Не Україна, а Енеїда. Не нарід — а Рябко. Певно, так воно було царському сотникови Котляревському й царському професорови Артемовському догіднійше. Артемовський любив-же, обвішаний усіми своїми орденами, ясніти перед студентами харківського університету. І Гребінка потребував — заки разом з Гоголем згубився в петербурських нетрах, — невинних приказкових символів: Оржиці й Сули, медвежих суддів і хитрих лисичок, рожі і хмілю, коноплянички й будяка, щоб пожаліти над поневоленим народом і сказати про нього — правду. Але життєва правда в сих поетів скрізь — перелицьована. Зручно замаскована так, що тільки дуже пильний читач вичитає замість медвежих суддів — царських чиновників, а замість Сули — польських злодій.

Сі попередники Шевченка творять собі по літературним мотивам, у вузкім крузі літературного життя.

А Левко Боровиковський немає вже навіть відваги на яркійший символ, боїться навіть національного мотиву. Олександр Корсунь рад поклонятися цареві. Степан Олександрів з наївністю XVIII. ст. розповідає казочку про вовкулаку; Порфир Кореницький і брати Писаревські — се літерати у відомні значінню сього слова. Михайло Макаровський — се безвпливовий, самотний поет ідилічного затишка, а Амвросій Метлинський — ніжний як осінний листок учелик-романтики.

Ще найбільше національної стихії в в незабутнім переднім слові до „Наських українських казок“ О. Бодянського, та в подобах Основяненка. Але хіба можна рівнати їх з бездонною глибіню національної стихії в Тараса, висловленої вперше після історичних дум — безпосередньо, без символу, віч на віч царям світа всього, на про з Господом самим ?

„... Моліться, братія, моліться!“

Кругом святого Чигрині
 Сторожа стане з того світу.
 Не дасть святого розпинать.
 А ви Україну ховайте:
 Не дайте матері, не дайте
 В руках у ката пропадать!
 Од Конашевича і досі
 Пожар не гасне, люде мруть,
 Конають в тюрмах, голі, босі,
 Діти нехрещені ростуть,
 Козацькі діти, а дівчата,
 Землі козацької краса
 У Ляха вяне, як перш мати,
 І непокрита коса
 Стидом січеться; карі очі
 В неволі гаснуть; розкувать
 Козак сестру своєю не хоче
 Сам не соромиться конать
 В ярмі у Ляха... горе! горе!
 Моліться, діти! Страшний суд
 Ляхи в Україну несуть,
 І заривають чорні гори.
 Згадайте праведних гетьманів:
 Де їх могили? Де лежить
 Останок славного Богдана?
 Де Остриянина стоїть
 Хочби убогая могила?
 Де Неливайкова? Нема!
 Живого й мертвого спалили.
 Де той Богун, де та зіма?
 Інгул що-зіму замерзав,
 Богун не встане загатить
 Шляхетським трупом. Лях гуляє!
 Нема Богдана, червонять
 І Жовті Води й Рось Зелену.
 Сумув Корсунь староденний:
 Нема журбу з ким поділити.
 І Альта плаче: Тяжко жити!
 Я сохну, сохну, — де Тарас?
 „Нема, не чуть — не в батька діти!
 Не плачте, братія; за нас
 І душі праведних, і сила
 Архистратига Михаїла.
 Не за горами кари час.
 Моліться братія!“

„Гайдамаки“ (V. Свято в Чигрині).

Се не простий мотив і не сюжет. Се ніяка романтика й ніяка література. — Се стихійний відгук життя самого. Найглибшого історичного життя народу, яке стало для поета піснею пісень,

одиноким пережиттєм. Шевченко дивиться на життє все, сказатиб, з найвисшої точки поза ним. Він все бачить усі чотири сторони цілого овиду України. Цілий її краєвид і виднокіл, достерігає всі її межі в часі і просторі. Переживає все і всюди цілу історичну минувшість і теперішність України. Цілу її красу й недолу. Цілу її історичну провину й історичну Немезис. Для Вальтера Скотта — сього найславнішого історичного уподобника в епосі виступу Шевченка — історичне минуле є тільки письменницьким мотивом. Він вибирає з історії Англії, чи Шкоції, чи Франції подію, яка дає йому змогу розмалювати ряд принадних, романтичних картин і ряд історичних осіб по правилам поетичної краси й письменницьких вимогів. А за ним усі романтики Європи конструували собі за всяку ціну гарну подію з принадним романтичним мотивом. У Шевченка-ж, того одинокого у своїм роді не-письменника, не-літерата і, хотілосяб сказати, не-поета в тузиновім значінню сього слова. — подія і її мотив — у цілім ряді його найзнаменніших творів се по найбільшій часті — щось третьорядне. Яка подія — в шабьоновім значінню сього слова — є в „Кавказі“? Або в „Посланню“? Або у великім „Сні“? А сеж його найбільші твори!

В містерії „Великий Льох“ подія спершу така, що три українські душі розповідають собі на тім світі про ті смертельні гріхи, що їх вони не можуть спокутувати: перша те, що перейшла дорогу Богданови, як він їхав у Переяслав — миритися з Олексієм. А друга те, що напоїла коня цареви після зруйнування Батурина. А третя за те, що усміхнула до „второї“ Катерини. Якіж се одинокі у своїм роді творчі національні символи!

А в цілім ряді тих своєрідних розмов поета з Україною, її героями і її ворогами, — се ясновидючий поетовий суд над усім, що творить найглибші основи національної долі. Поезія Шевченка се тому таке гігантне джерело національної відучости, національної всесвідомости, що вона одна вирівнує з того погляду недостачі нашої культури протягом цілих століть. Шевченко все наче пише критичну історію України, — бере її в оборону перед цілім світом так, як боронили італійські історіографи XVIII. ст. Італію у своїх пропамятних творах, і ніби завершує роботу Самовидців і автора „Історії Руссов“. Але з якоюж потрясаючою силою поетового слова!

- „Гайдамаки — не воїни, —
Разбойники, вори,
Пятно в нашей історіі...“
Брешеш, людоморе!
За святую правду, волю
Розбійник не стане;
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний; не заріже
Лукавого сина;
Не розібє живе серце
За свою країну!
Ви — розбійники неситі,
Голодні ворони!
По якому правдивому,

Святому закону
 І землею, всім даною,
 І сердешним людом
 Торгуєте? Стережіться-ж,
 Бо лихо вам буде,
 Тяжке лихо! Дурить дітей
 І брата сліпого,
 Дурить себе, чужих людей,
 Та не дурить Бога!
 Бо в день радості над вами
 Розпадеться кара,
 І повіє новий огонь
 З Холодного Яра!

„Холодний Яр.“

Що, спитаймо, дасться порівнати із силою тої національної стихії, яка виливається скрізь там у Шевченка, де він боронить сього лицарства України, яке боролось за її державність? Навіть коли порівнати найкрасші національні відгуки в англійських, німецьких, італійських і польських революційних поетів, то Шевченко силою правди і глибини своїх пеанів про національну долю стоїть у письменстві всього світа — одинокий. І коли можна дивитися на нього як на одного з репрезентантів тої строго національної поезії, що зачинається з епохою першого англійського романтизму у XVIII. ст. на овиді германської реакції проти псевдо-геленізму Французів, то треба у Шевченка добачити наймогутнійшу побіду всенароднього духа і всенародньої індивідуальности над безхарактерним космополітизмом передромантичної доби. І може тому національне військо, як символ живучої державности народу, знаходить у Шевченка все такого могутнього захитника й поклонника. Може тому, з незбагнених глибин його любови до нації, її землі й життя, стільки екстатичного захоплення в Шевченка, коли він співає про героїв України: про Тараса й Підкову, Гонта й Залізняка, Богуна й Наливайка, Гамалю, Палія і Дорошенка. Або коли розгортає перед нами горесні картини боротьби за волю. Яка-ж потрясаюча сила того Шевченкового слова!

„Минають дні, минає літо,
 А Україна знай горить;
 По селам плачуть малі діти:
 Батьків немає. Шелестить
 Пожовкле листе по діброві,
 Гуляють хмари, сонце спить;
 Ніде не чує людської мови;
 Звір тільки вив, йде в село,
 Де чув трупи. Не ховали,
 Вовків Лягами годували,
 Поки їх снігом занесло...“

„Гайдамаки“ (XII. Гонта в Умані.)

Во істину — тільки поет, який так жив все-життєм нації, міг видвинути такий монумент національної творчої стихії як „Кобзар“. І тільки такий поет в силі так уже цілі довгі десятиліття після своєї смерті оживотворювати духа народу, як він. І тільки такий поет в силі стати опокою, на якій нарід здвигне престол національної державности.

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.**Гекатомба.**

О, Grande Nation! Тобі на честь з граніту
Ту плоскорізьбу карбами різьблю —
На вічну славу в пантеоні світу:

Що даєш Польщі Вітчину мою,
Гармати, танки, бомби з динаміту —
Щоб там зробила пекло із раю!

Ляхи ішли, а наші відступали.
Гармати грали під останній стріл . . .
Вдарили труби. Села заридали.

Стрілець кланявся матері у піл,
До нього діти в жалості припали,
Гнулася жінка як береза в діл . . .

Найстарша Настя обняла руками
І плакала: „Татунцьо вже ідуть!?“
Романчик менший притуливсь до мами;

А мамі сльози капали як ртуть;
Глядів Василько старший за сльозами,
Як батько сльози ніс в незнану путь . . .

І раз і другий раз цілує руки,
Уста і очі, сам блідий як смерть,
І молить: хай їх Бог спасе від муки!

Жінчине серце сповнене у щерть
Знов заридало голосом розпуки . . .
— Не робіть жалю! — шепнув як на смерть.

І проклинав: — Бодай тоті пропали,
Що край наш віддали на жир Ляхам!
Бодай їх діти вже в утробі вiali!

— Бодай відняв Бог плідність їх жінкам!
Бодай живцем зогнили, нім сконали!
Бодай прийшло їм так, . . . як нині нам! . . .

І вийшов з хати. Вибігли за браму . . .
Та батько в світ за очі жаль поніс
Тай щез. А хата замінилась в яму,

Жона лилась березою від сліз . . .
Діти собі, поглянувши на маму,
Упали всі на землю як покіс —

І всі ридали. Аж темніти стало,
Затихли. Тільки мати на печі
Шептала: „Вже пропало! всьо пропало! . . .

А з церкви глухо пугали сичі.
Село як мертве. Гей під землю впало.
А ляк летів як змора у ночі . . .

Горіло небо і гармати грали;
Останній стріл дзвонив у грудь землі . . .
Ворог палив — а наші край кидали!

А всі як кроти рилися в селі.
Заперли дух — і слух свій напружали:
Як смерть летіла, чули у крилі . . .

Чогось заплакала мала Настуня —
Зірвалась мати: „Цить, дитя моє!“
І засвітила свічку бабуня . . .

— Ой мамо! мамо, чувш, хтось тут є!
А мати зблідла: чи не тїнь татуня
Дитині в душу віщий знак дав? . . .

А хлопці спали. Вснули як за мира,
Хоч лица їх понурані від сліз —
А кождий мав в руці свого кумира:

Романчик стис руками малий кріс,
Василько книжку про Володимира —,
Що тато вчера їм з війни приніс!

Їх мати підняла й перехрестила,
Поклала їх під образ на ослін,
Як зорі з неба — з ока не спустила . . .

А туск жалкий на душу йшов зі стін . . .
Молилась баба і поклони біла —
А жах дзвонив у тишу наче дзвін . . .

Аж кїнь біжить, земля дрожить — мій Боже!
„Гаси, гаси! то Лях летить до нас!“
Запізно! Грим! — і трісло обороже.

Вігнались три. Кричать: „Хлоп є у вас?!“
— Нема нікого! — „Кламеш! а в коморже?!“
Наставили пістолі всі нараз . . .

Навколішки упала й присягнула;
„Ключ од комори!“ — крикнув старшина.
Ключ віддала — а духу вже не чула . . .

Пішло їх два; той блис як сатана: —
Всі гроші, які мала, розгорнула;
Як лист дрожала — біла як стіна!

Забрали все. Хто брав, що є в коморі,
Хто гнав худобу, хто хапав за дріб —
Як орда сновигали по оборі . . .

— Коб хоч одну корову, хоч на хліб
Муки для діток! . . . — Скрикнули суворі
Пани — замовкла і була як гріб.

Вже мали йти! Вже відчинили сїни
Крий, мати, сина, що крізь сон скричав:
— Ой мамо! тато! військо з України!

— Ляхи тікають! Мамо, я казав! . . .
„Большевік!“ — крикнув Лях — „паль до гадзїни!“
Устрілив — мати впала. Він пропав.

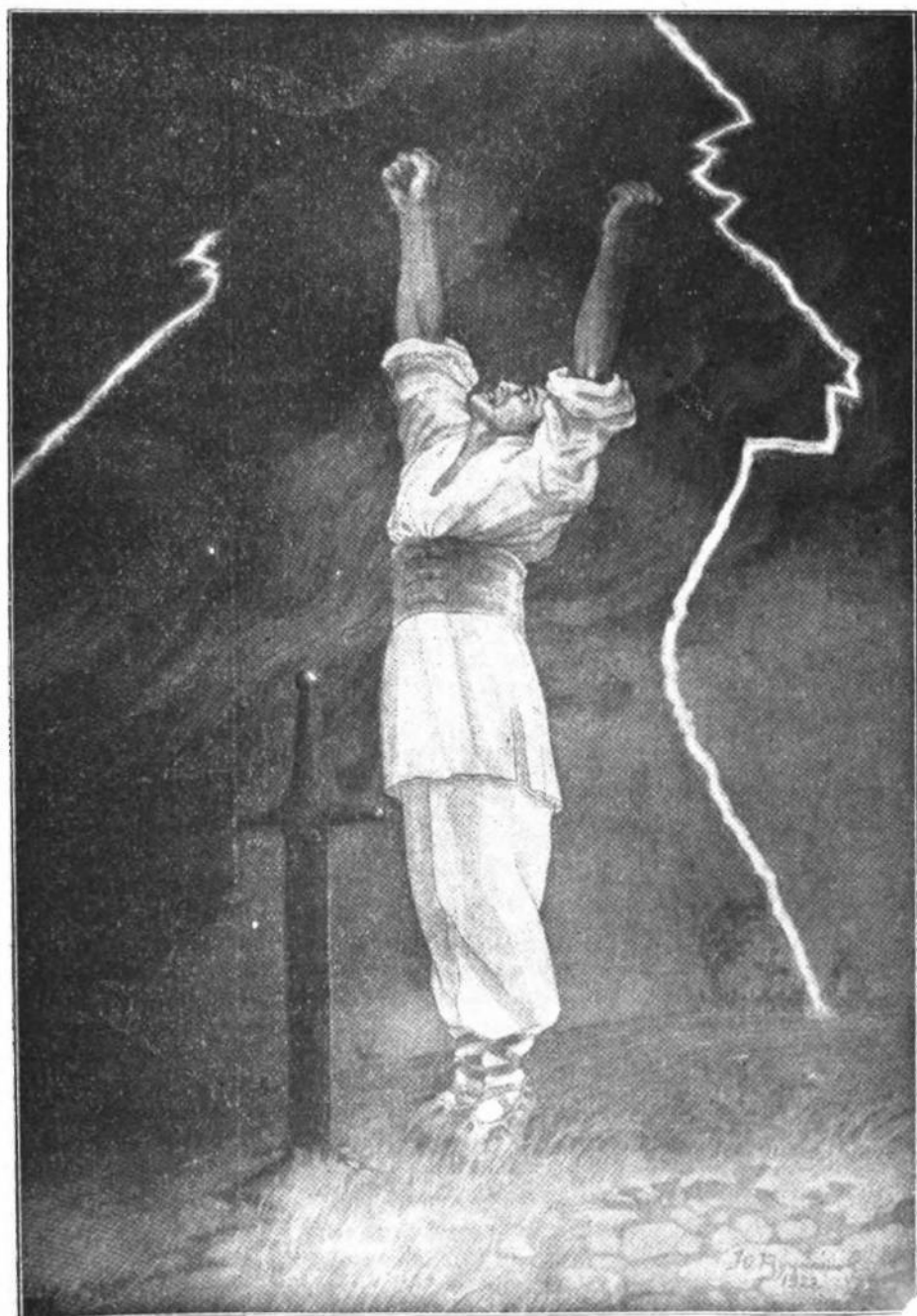
Зірвались діти. Крикнула старуха —
А мати простягнулась у крові . . .
Горить! — Ратуйте! — Вибігла — ні духа!

„Марш до халупи!“ хтось кричить в рові,
А хата злита в нафті жаром буха . . .
Упала — стрія застряг у голові!

Крик, вереск, дим, огонь і — ляцькі стріли
З села о пїмсту били в небосклін . . .
Та всі живцем в пожарищі згоріли.

А Бог писав на зорях наш проклін!

Сот. УГА, Буцманюк Юліян: „Помсти, помсти!“

МІРОН ДОЛЬНИЦЬКИЙ, чет. УГА.

Шевченківське свято в Бершаді на Великій Україні в 1920 р.

„Не так ті вороженьки,
як ті добрі люди“ . . .

Безвихідність положення УГА. на Великій Україні зазначилася найсильніше в січні і в перших днях лютого 1920 р. Знищена безнастанними боями і проріджена страшною пошестю тифу УГА. ще в листопаді 1919 р., здавалося, доживала свої останні дні і примушена сим положенням перейшла у склад Добр. Армії. Та й сей конечний крок, одинокий тоді для врятування УГА., її властиво не врятував від остаточної катастрофи. Армія дальше хоріла тифом і вмирала, а бажаного спочинку не було, бо „новий союзник“ сам не мав його. Він розлітався, бо мусів розлетітися. Добр. Армія дізнавала тоді одного поразення за другим; здеморалізована в безпримірнім темпі подавалася вона взад, а з нею повинна була йти й УГА. І під кінець грудня 1919 р. замість бажаного, а так дуже потрібного відпочинку почався сей страшний, в історії воєн може одинокий відворот УГА. в напрямі до Дністра. Се не відворот, а „похід мерців“. Про се вже годі говорити. Про нього сказали вже своє слово й поети й малярі, а навіть українські діти співають сумні-пресумні пісні.

По двотижневім відвороті УГА. дійшла в означений район, а головні сили П. У. Г. корпусу розташувалися в районі м. Бершаді на Поділлю. 3. бережанська бригада зі всіма частинами й установами примістилася таки в самім містечку, де находилася і Кмда корпусу зі своїми підвідділами й установами. Я був саме тоді у стані 3-ьої бригади. В сій бригаді був я вже від червня. Я знав її добре. Я пережив з нею всі її найкращі й найсумніші хвили; я бачив також вершок її розвою, час її найбільшої чисельности й бовздатности. — В Бершаді щойно я побачив, що бригада переживає саме час свого повного завмирання. Стан її змалів до числа невеликого куріня. І не дивниця. Від Винниці аж по Бершадь у кождім селі, куди бригада переходила, ми лишали, коли вже не десятки могил, то-бодай десятки хорих, яких уже ніяк не можна було з собою дальше тягнути. Сеж грудень і січень — зимові місяці й то якраз того року суворої, степової української зими. Та і в Бершаді шалів тиф ще дальше. Хто ще досі не хорував, лягав тепер і відбував свою чергу. Не було дня, щоб над малим, брудним містечком не проносилися сумні, похоронні звуки стрілецької пісні. Пошесть шаліла далі і ряди УГА. рідли далі. І лиш деколи, нераз і пізними нічними годинами, серед страшної стужі й заметіллі, добувалися до булави бригади висохлі, зболілі, „тінистрільці“, що по тижнях тяжкої недуги доволіклися сюди й питали за своєю бригадою, щоб не лишитися самим серед непевного положення, яке несла з собою йдуча з півночі й півн. сходу Червона

Армія. Положення УГА. було дійсно непевне. Хто з нас, учасників, нині не відчуває ще його? Хто не пригадує собі сих довгих-предовгих годин роздумувань і всякого роду комбінацій: як і що нам робити? Ясне було одно: робити відворот далі, колиб може й було куди, фізично було неможливе. З думки кожному не сходили сі тисячі хорих, яких ми лишили за собою.

Як розвинулися даліше події, я знаю лише з оповідання, бо в кілька днів по нашим приході до Бершаді, прийшла й на мене черга і я зломаний тифозною горячкою попав в безпритомність. 11. лютого я вернув назад до притомности. Коло мого ліжка зібралися деякі старшини бригади. Я знав, що за сих кілька днів мусіло, а зглядно повинно було щось важного статися. Моїм першим питанням було: де ми? Я розглядався по так добре знайомих мені лицях і на диво на кожному з них я завважав якусь замітну зміну. Щось рішучого-серйозного відбивалося в очах кожного. Я відчув, що всі вони мусіли щось пережити. На шапках деяких старшин я замітив під тризубом червону підкладку. Спершу я не знав, що се. Я був по тяжкій недузі й був наче ще в півсні. Щойно з уст нашого лікаря пор. Сенчини я дізнався, що УГА. не пішла далі у своїм відвороті, але лишилася на місци, а в район її розташовання прийшли червоні частини й УГА. увійшла в їх склад.

Я приходив поволи до здоровля. За сей час відбувалися великі переміни в організації наших частин. Силою пари перемінювано їх на зразок червоних. На основі лікарського свідоцтва я був звільнений на місяць від службових занять і не брав у сій реорганізації безпосередньої участі.

Так минула перша половина лютого і я почав уже виходити в місто. 19. лютого я зайшов до люкалю місцевої кооперативи й тут втягнуно мене на засідання комітету Шевченківського свята.

Бершадь-се одно із сих містечок на Великій Україні, в яким мені лучилося довший час пережити, а яке виказувало найбільше видатної праці на всіх ділянках національного життя. Там слідно було дійсну, серйозну, ширю працю. Мабуть тому, що в сьому місті я стрів дуже великий гурт інтелігентних і вироблених уже працівників, а не ріжних, партійних, „пустомельників“. Ціла їх праця зосередчувалася в кооперативі і у „Просвіті“ й коло сих двох інституцій гуртовалися саме сі працівники. Кооператив був поставлений вірцево. Він мав свій власний, великий дім, свій магазин, свою книгарню, свою позичкову касу, а навіть свою друкарню. „Просвіта“ знов мала свій власний хор, драматичний кружок і бібліотеку. Сю одначе знищили дуже Денікінці. Вони також знищили до певної міри й кооперативу, переслідуючи її робітників як небезпечних українських патріотів. Управа кооперативи провадила ріжного рода фахові курси, її інструктори обїздили доколичні села, а за час нашого побуту в Бершаді і при допомозі також наших сил ведено курс українознавства. Він розвивався незвичайно гарно мав багато учасників навіть з подальших околиць і тревав аж до нашого відходу з Бершаді на польський фронт, то є до середини марта. Що даліше сталося з ним, не знаю. Я був знакомий

чи не зі всіма сими працівниками, нераз заходив у кооператив і „Просвіту“ також і тому, що я мешкав у директора кооператива. І сейчас, коли я тільки увійшов у кімнату, мене втягнуено на се засідання Шевч. Комітету. Се було перше засідання.

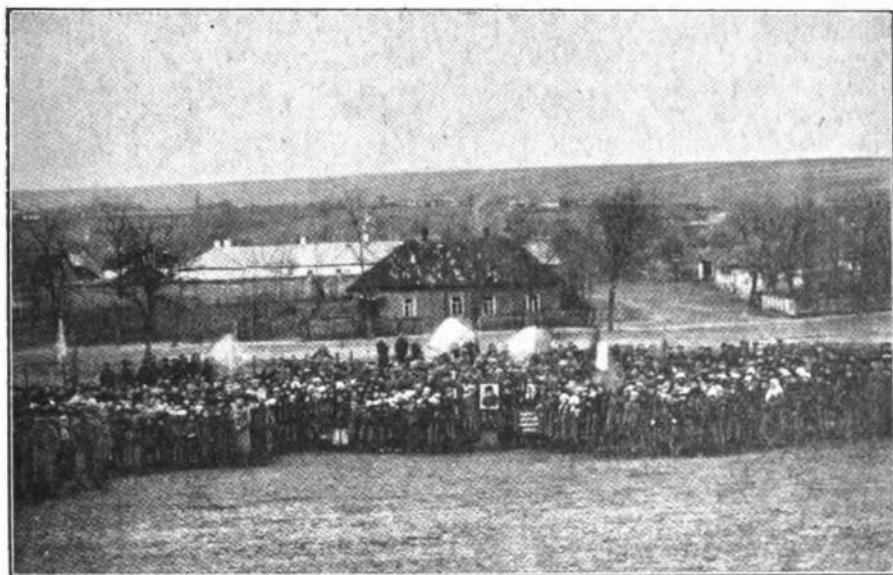
Надходив март, а з ним і Шевченківське свято. Бершадь збирався його достойно відсвяткувати, тим достойніше, що гостив у себе частини УГА. і як то говорилося — се перший раз, коли се Велике Свято буде можна спокійно й поважно відсвяткувати, бо досі ніяк не судилося. Засідання було численне. Брали в ньому участь усі видніші бершадівські Українці-інтелігенти і представники місцевих товариств і міщанства. Запрошені були також і старшини УГА. В сім засіданню як представники УГА. брали участь: старшини для пропаганди Кмди П. УГА. корпусу і старшини пропагандисти 3. бригади. Засіданням проводив старенький добродій Сененький, управитель школи з Чорнокінець з Галичини, відомий організатор Копичинеччини, тоді якраз шеф пропаганди 3. береж. бригади. Вже на сім першій засіданню вибрано комітет свята (його головою став добр. Б., професор місцевої гімназії, містоголовою згаданий вже добр. С.), розприділено працю та встановлено в загальних зарисах програму свята.

Після сеї програми свято мало бути розложено на два дні 9. й 10. марта. 9-ого марта вечером мав відбутися святочний концерт, а 10-го рано панахида за Шевченка в місцевій головній церкві, опісля похід вулицями міста і промови на площі перед церквою. Час був короткий, тож праця мусіла піти різким темпом. Уже на першій засіданню начеркнено програму самого концерту й тут показалося, що бершадське громадянство числить на дуже видатну поміч частин УГА. Поміч ся в першій мірі мала полягати на виступах мужеського хору. Ніхто й подумати не хотів, щоби з такого числа інтелігентів, як старшинський корпус і то такого співолюбивого народу як Українці, не можна було зложити хору. Крім сього мало бюро пропаганди Кмди корпусу постаратися, щоб часопись корпусу „Стрілець“ була посвячена Шевченкови, а також, щоб таку працю як пристроєння салі, площі, прикраса церкви й т. п. взяли на себе наші частини. Частини УГА. мали взяти також участь і в поході 10. марта. До виконуючого комітету увійшли і старшини УГА. як сот. Франко, пор. Марак, чет. Сиенький, чет. Чижда і я. Мені доручено зайнятися зорганізуванням мужеського хору.

Само зорганізування хору не було тяжкою справою. Серед старшин найшлося дійсно багато таких, що надавалися до хору і протягом двох чи трьох днів був поставлений хор у числі 30 чи 32 чоловіків. Голосово хор був добре зложений. Між хористами було багато таких, що вже давніше співали в різних українських галицьких хорах чи то гімназійних чи таких як „Боян“, або „Бандурист“. Не було лиш одного, а се дірігента. Ніхто не чувся „на силах“. Треба було сьому якось зарадити скоро й рішучо. Я, хоч властиво ніколи не вів хору, а лиш колись у хорах співав, за справою — взяв на себе сей обовязок т. ск. „на пробу“. Я зібрав

усіх хористів, поділив на голоси, дістав дозвіл із Кмди корпусу й Кмди бригади і проби вже мали відбуватися. Та тут виринула інша не менше поважна трудність, а се нестача відповідних на Шевченківський концерт нот. Були вправді на складі у книгарні кооперативи ноти, але переважно сольові або дуети, а з хорових або дуже тяжкі композиції (і то майже виключно на мішаний хор), або ся „малоросійська тарабарщина“, якої так багато було наплодилася на Великій Україні, а яка лишалася ще як спадок з давніх часів „однонароддя“. У нас не було також нічого під рукою, а то треба було вибрати щось такого, що й легко було розучити і що надавалосяб на Шевченківський концерт. По довгих

Шевченківське свято в Ольгополі на Великій Україні в 1920 р.

стараннях вдалося мені дістати дещо у знайомих (переважно стрілецькі пісні), дещо відтворили ми з пам'яті, а дещо при допомозі місцевих Українців дістали аж з Ольгополя, де був уже з давна місцевий мужеський хор. Значить — репертуар був укінці зложений і почалася праця. Проби відбувалися кожного дня по дві години. Веденню проб пособляло се, що в салі, де їх велося (у столовій 6. п. п.), був фортепян і лекше було голосові партії розучувати. Хористи пильно ходили на проби, з увагою прикладалися до праці й кождому з нас ходило про се, щоб не завести сподівань Бершадців. Дійсно в перших днях марта хор був уповні готовий, бо взяв навіть з деякими підготованими піснями участь у Шевченківському концерті, який улаштував 3. гарм. полк УГА. в селі Яланці, 5 км. від Бершаді.

Тимчасом ішла жива праця комітету. На однім із останніх засідань, також десь у перших днях марта, була остаточно зложена й затверджена програма та вирішені всі подробиці свята. ●

У нас, у частинах УГА., зайшла за сей час уже далекосягла зміна, спричинена новим нашим положенням. Реорганізація УГА. була вже майже вповні переведена й ми мали вже в коротці відійти на польський фронт. Се була вже ЧУГА. (Червона Українська Галицька Армія). Бригади позамінювано на полки, а II. УГА. корпус на I. Бригаду ЧУСС. (Червоні Українські Усусуси). При кмді бригади був уже зорганізований політичний відділ, а політичним комісаром (політком) бригади був назначений Яків Струхманчук, був. пор. УСС., колишній адютант Нач. Вождя УГА., ген. чет. Тарнавського, по званню український акад. маляр — степендист Митрополита Шептицького. Помічником його був якийсь Галичанин Сеник. У самім Бершаді не було ніяких частин Червоної Армії, а також не було ніяких світських радянських установ.

Місцевий ревком щойно складався, так, що тов. Струхманчук був рівночасно й т. ск. представником світської радянської влади. Супроти такого положення і з уваги на те, що у святі активну участь брали й частини, а зглядно члени ЧУГА., комітет мусів просити тов. Струхманчука про дозвіл на концерт і предложити програму до затвердження. Тов. Струхманчук дозвіл дав, проти програми не підніс ніякого заміту, а членам комітету звернув лиш увагу на се, щоби при прибранню салі комітет не забув, що-тут тепер радянська влада.

Прийшов укінці день 9. марта — день концерту. Цілий Бершадь ждав на свято нетерпеливо і з якимсь нервозним вичікуваннем. Ся нервозність пробивалася найбільше в нас — частин. Був се саме час, коли в околиці Бершаді показалися були повстанчі загони Тютюника й Павленка. Ми, що недавно силою безвихідности положення стали складовими частинами Червоної Армії, жили як у півсні. Ми мали навіть накази створити фронт проти повстанців. Наше положення було якесь невиносиме — дивне. Се відчувало дуже добре й населення Бершаді й околиці, воно жило разом з нами сею нервозністю, воно нас розуміло, вповні співчувало і з німим покинуванням голови гляділо на наші скорострільні застави на бершадським мості, бо саме тоді повстанчі стежі доходили аж у найблищу околицю міста. В самім місті були навіть повстанчі представники, по їхньому звичаю, як селяни, що нібито за покупкою приїхали верхом у місто. Се знали безумовно деякі з комітету, се знав дехто і з нас і тому сама вже атмосфера, в якій мав відбутися концерт, була якась особливша, небуденна, щось наче „висіло у воздуху“. —

Концерт відбувся в місцевій театральній салі. При вході на площу перед театром побудовано художницьку арку (тріумфальну браму), прибрану фестонами з чатиння, а на її версі дві великі хоругви: одна жовто-блакитна, а друга червона. Вхід до салі прибрано також вінками, а саяя повна зелені, написий із слів Шевченка та прапорців блакитно-жовтих і червоних. На естраді серед зелені

квітів і рушників портрет Шевченка. Початок концерту назначено на год. 7:30 вечер. Уже пів години перед сим сая починає виповнятися, бо й не диво: сая мала, а цікавих цілі товпи. Визначені стрільці вдержують порядок. Кілька хвиль перед 7:30 вечер сая вже повна. В т. зв. льожах бачимо представників місцевих товариств і установ, Кмду бригади з булавою, а в одній із близьких до естради льож засів політком тов. Струхманчук зі своїм помічником. Точно в назначеній годині підноситься занавіса й концерт починається. Йде точка за точкою: 1. Заповіт, 2. Вступне слово, 3. „Садок вишневий коло хати“ — жива картина, 4. „Заспіваймо разом браття“ — муж. хор, 5. Деклямація — „Невольницькі думи“, 6. „На панщині пшеницю жала“ — жива картина, 7. Шевченко поет-громадянин — реферат, 8. „Гуляли“ й „Ой щож бо то за ворон“ — муж. хор. 9. „Де ти бродиш моя доле“ — дует. 10. „Тарасова ніч“ — деклямація. 11. „Молитва дитини“ — цитрове сольо, 12. „Вечерниці“ — міш. хор. 13. „За байраком байрак“ — жива картина, 14. „Ой, впав стрілець“ — і „За рідний край“ — муж. хор.

Настрій святочний, виконуванне точок уповні вдатне. Бершадь дійсно святкує Шевченківські роковини так, як йому ще ніколи „не судилося“ святкувати. У кожного з нас родяться дивні, якісь глибокі болючі почування. Нагадується Галичина, минулі Шевченківські свята. Йдуть порівняння. Стає живо в памяти недавно минуле, з брутальною силою пхається в душу свідомість нинішньої хвилі.

Ти хочеш жити життем хвилі, почуваннями присутної на салі громади, зжитися з нею в одну велику родину, жити її сподіваннями, а тебе тягне щось непереможною силою в інші світи — на широкі шляхи України, куди ти перейшов, де ти лишив у мгилах тисячі своїх товаришів друзів, тебе тягне думкою і на бершадський міст, де стоять наші стрільці зі скорострілами, спрямованими куди? Думка твоя летить і в Гайсин, бо там десь розташовані українські повстанці. Твою душу проймає якась приємна дрож старого вояки, що ти за кілька днів станеш знов на фронті проти сього, хто знищив державне життє твого народу, знищив і твоє особисте життє. І знов нові надії, нові сподівання. А над тим усім крилаті слова Шевченкового Ієнія, а на салі жовто-блакитні й червоні прапори, а ось у льожі і представник „радянської української влади“. Дивні почування. І йде точка за точкою програми. А ось на сцені зявляється молодий хлопець і починає „Тарасову ніч“. Хлопець деклямує артистично, з чуттєм:

„Була колись Гетьманщина,
Та вже не вернеться;

Тої слави козацької,
По-вік не забудем.

Де поділось козачество
Червоні жупани?

Де поділась доля — воля“
Бунчуки, гетьмани?

Слова сі виголошені якимсь рішучим голосом, дивним звуком відбивали в салі під сю пору. В льожі політкома можна було запримітити якийсь рух. Та ніхто з нас і подумати не міг чому.

„Мовчать гори, грає море,
Могили сумують,
А над дітьми козацькими
Поганці панують!“

Знова рух у льожі політкома, але се вже більше замітний і нам стає вже ясно чому. Та хлопець перенятий поезією не звертає уваги й деклямує даліше:

Козачество гине,
Гине слава, батьківщина
Немає де дітись...
Виростають нехрещені
Козацькі діти,
Кохаяться невінчані,
Без попа ховають,
Запродана жидам віра...“

Се вже для представника „укр. радянської влади“ було за багато. Він мов ранений звір кинувся з крісла і з затисненням з гніву п'ястучком у сторону естради крикнув:

„Досить — перестати! Занавіса — занавіса!“

Счинився загальний рух. Дехто з аудиторії не знав ще, що сталося. Хлопець ще сказав даліше кілька слів і знов гримкі слова політкома:

„Досить — ні слова більше! Забороняю даліше концерт.“

Щойно тепер стало всім ясно, що політком живе слово Шевченка „поета-пролетара“ уважає контрреволюцією і розв'язує концерт. Дехто з „відважніших“ почав навіть виходити зі салі, та загал не дав за вигране. Одні сиділи спокійно на місцях, а інші кричали: „А то що?“ — „Продовжати!“ „Подлість!“ — „Проч!“ — „Продовжати концерт!“...

Політком загнався. Він хвилину здержався у своїм запалі, але по хвилі знов чути було його сичучі слова: „Розходитися!“

Саля одначе не то що не опорожнювалася, але видко було, що публіка прибирає щораз то грізнішу поставу, а з аудиторії почувся дуже різкий голос:

„Се не диктатура пролетаріату — а диктатура комісарів.“ — Струхманчука се ще більше поразило — він звернувся у сторону голосу і спитав:

„Хто се сказав?“ — а в слід за сим пішла рішуча відповідь:

„Я, Демчук — червоний стрілець!“

І не знати, до чого булоб ще дійшло, колиб у льожі політкома не з'явився голова комітету з двома членами й почалися короткі переговори. По пригадці, що чейже політком бачив програму, бо йому її предложено, так міг сю точку усунути перед концертом із програми й на запевнення, що перерваної деклямації не будеться

продовжати, а лиш підуть дальші точки програми й мабуть супроти рішучої постави аудиторії політком, не хочачи себе виставити на дальший сміх, „дозволив“ на продовження, а сам вийшов зі салі, лишаючи там свого помічника. Настрій був зіпсований. Концерт закінчений і публіка, різно коментуючи се „исключеніє“, почала розходитися домів. На нас се зробило троха инакше вражінне як на місцевих Українцях — вони вже не одно певно таке пережили. А ми? Для нас було се новістю, було явищем, яке характеризувало „нову свободу“, — а найбільше характеризувало тов. Струхманчука й інших таких йому подібних „домашніх“ комісарів.

Пішли й ми домів. Переходили попри міст, а на ньому все ще стояли наші стрільці зі скорострілами, зверненими по наказу політкома Струхманчука й по наказу історичної Немезіс: куди? проти кого?...

* *
*

На другий день мене покликано до звіту до політкома. Звіт був короткий. Тов. Струхманчук сказав мені:

„Ну, ви зовсім добре списалися вчера зі своїм хором. Уже минулася ваша отаманія, а коли вона вам іще не вивітріла з голови, то я вам її ось тим відти вижену“ — й тут він мені під ніс тицьнув револьвером.

* *
*

Як виглядало се вигонюванне „отаманії“ політкомом тов. Струхманчуком видно найкраще із сего, що коли в кілька днів по сім у тій самій салі відбувся Шевченківський концерт иншого полка 1. бригади ЧУСС., то наші славні стрілецькі пісні виглядали як ось які карикатури:

„Слава, слава команданте,*)
О ти, батьку, наш.“

або:

„Пустиж мене, команданте
Тай з поля до дому“ ...

Йозефів, у лютім 1923 р.

*) „Слава, слава отамане,
О ти, батьку наш.“

або: „Пустиж мене, отамане
Тай з поля до дому.“

ПЕТРО КАРМАНСЬКИЙ.

Не випускайте прапора . . .

Не випускайте прапора з долоні,
Не подавайте чести на наругу!
І з мук тантальських викохайте тугу,
Що мов собака вис на припоні!

Най перетлів в соромі жагучім
Вся ваша підлість духа в оборожі.
І хай образи й злочини ворожі
Лежать вам в серці каменем гнітучим.

І не стискайте підлої долоні,
Що покалялась об сокиру ката!
Не забувайте, що могила брата
Не помщеного тужить на вигоні.

Засніть вульканом, що скривав сили,
Які знечевя гори розривають.
Не забувайте, що покійні чають,
Що ваші ниви морем крові сплили.

А. МАКАРЕНКО, член Директорії У. Н. Р.

Значінне Шевченківських свят для перших україн- вояків на В. Україні.

Одним з важних чиників до поширення національної свідомости серед салдатських мас українського племена в перших часах російської революції 1917 р. були також Шевченківські свята.

В часи напруженої праці національно свідомих елементів був російської армії на фронті — то були переважно старшини військового часу й військові урядовці та лікарі — велику послугу тим заходам робили маси прибуваючих на фронт з відпустки та тих, що йшли з запасових частин на поповнення боввих частин фронту. В березні і квітні 1917 р., коли ще рух з фронту й на фронт продовжувався більш-менш у нормальний спосіб, по українським зелізняцям, особливо правобережним, пересувалася велика сила вояків. Той нерв людського життя, яким є зелізниці, сповняв тоді ще з більшим успіхом свою функцію і він втягав салдацькі маси у вихор революції. Виставлені в стаційних кійосках часописи, журнали, брошури та без кінця розліплені по стінах урядові й не урядові повідомлення, заклики й оголошення, — розбуджували вояцькі маси й викликали в них заінтересованне зпочатку мало зрозумілими їм революційними подіями. Того року з причини революційних подій святкування Шевченківських свят відбувалися більш урочисто, а тому, що до них більше готовилися, то й пізніше відбувалися, ніж у попередні роки.

Пізнійше й більш урочисто справляли славні українські залізничники того року Шевченківські свята на залізницях. І яке велике значінне мали ці свята для тої вояцької маси, що наповняла великі салі залізничних станцій! Скрізь, де тільки улаштувалися Шевченківські свята, в широко розкриті гостинною рукою двері вловив натовп вояків української національності. Йому, сьому натовпови, більше промовляли до розуму й до душі сказані тут слова, а особливо пісні, ніж усі ті заклики й часописи, яких він не міг не тільки переварити в собі, а і як слід зрозуміти їх. На таких великих пунктах залізничного життя, як Жмеринка, Рівне, Казятин, Київ і інші, де одночасово перебували цілі тисячі проїжджаючих козаків, залізничники щиро дбали про те, щоб використати Шевченківські свята для поширення між ними національної свідомости. В тих цілях залізничники улаштували Шевченківські свята у великих саялах і укладали найбільш підходячу програму, доповняючи її ще поясненнями про значінне Шевченка для визвольних змагань українського народу. Як чудо впливали ці свята на душу нашого козака. Маса апатичних людей, здавалося перед тим нічим не заінтересованих, крім того, щоб скорше вернутися до дому, — побувавши на вечері підносить настрої, робиться оживленою, а навіть доходить до ентузіязму. Майже всі присутні козаки розпізнають в собі українську душу й несуть иншим свідомість їх національної приналежности. В голві багатьох робиться цілий переворот. Козак зачинає розуміти значінне російської революції, а одержану на вечері книжку чи якусь часопись козак зберігає, як щось цінне для себе, бо відріжняє їх від тої російської макулятури, якою скрізь і всюди стали засипати його російські урядові установи та політичні партії.

Ті козаки, на яких душу впало було підчас Шевченківських свят зерно здорової національної пропаганди, несли його далі на фронт і в більшості ставали помічними тим свідомим діячам, які провадили велику національну роботу на фронті. В полкових, дивізійних та залогових радах, а також на військових зїздах багато було не лиш козаків, а і старшин, які стверджували, що першим товчком до признання себе Українцями, були для них ті вечері в пам'ять Шевченка, які вони випадково побачили на залізницях уперше після упадку царського режиму.

В пам'яті багатьох українських діячів лишається на завжди спомини про обходини Шевченківських свят, особливо на станції Київ-Товаровий, де найбільше збиралося проїзжих козаків.

ЛЕСЯ ВЕРХОВИНКА.

Сіра книжечка.

Борітеся — поборете.
Вам Бог помагає...

Т. Шевченко.

Мягка, недавнім дощиком сполокана земля западалась під їх ногами та липла до важких чобіт. Дерева пускали перші зелені бруньки Пахло весною...

А вони посувались цілою лавою в гору. Не дивились ні на свіжу зелень дерев ні на маленькі, білі квіточки, що тут і там стріляли в гору з вогкої землі. Вперлись очима в ліс, що темним пятном вгризся у синій небозвід, та думали про ворога, що зачався в ньому.

Сріблом поблискувала над їх головами зброя, важко віддихали груди. На чолах понабігали з напруги жили, очі кровю наливались. Руки судорожно стискались у п'ястуки.

— А що хлопці? Здобудемо ми сьогодні отсю гору, чи ворогам її лишимо?“

— Добудемо, пане четарю. Чомубто нам її не здобути? Та й провчимо так Ляха, що ще довго тямитиме наші багнети... Коби лиш його швидше в руки дістати!

Молодий четар всміхається задоволено та підкручує чорного вуса. На його шапці теліпається біла квітка з довгою, тонкою билиною та маленькою, напів зівялою чашою.

В гушавині причаїлась якась птиця і співає так сильно, що аж в ухах лящить...

* * *

Заки сонце зайде, будемо на горі, — сказав чорнявий Василь до свого сусіда.

Скинув шапку, а вітер почав гратися його довгими кучерями. Молодий був, мов весна, а сильний, як скала, з широкими грудьми та руками, наче дві дубові довбні. З сірих очий гляділа чиста, дитиняча душа, то знова зиркав ранений звір, що бажає кинутись на противника.

— Не бачать іще нас... Гаразд... О, бодай їх, проклятих, на віки засліпило!

Діткнувся рукою лівої кишені своєї стрілецької блюзи і всміхнувся широкою усмішкою. Мов дитина, що дістала солодкого медвіника.

Почув під доторком руки в кишені маленький, твердий предмет.

— А книжку маєш з собою? — спитав присадкуватий сусід Василя та повернув до нього своє негарне, рябе лице.

— Авже-ж, маю... А ти думав, що кинув геть? Он бачиш, ти свого залізного хрестика не знімаєш ніколи з шиї, бо кажеш, що він тобі щастє приносить... А я хрестика не маю, але зате маю свою книжку та й ніхто мене з нею не годен розлучити...

— А мені сього хрестика моя матінка на шию почіпила... відізвався мягким голосом рябий і крізь його лице пробіг вираз жалю.

— Гей, гей... Ма-тін-ка... Що-там... Не дітиж ми...

Начернув повні груди вогкого, весняного воздуха і йшов бадоро вперед, високий, мов чорногорська ялиця, буйний, мов той вітер з полонини.

* * *

Коли опускав своє рідне село та йшов боротися за Україну, не благословили його ні батько сивоволосий, ні ненька-жалібниця.

Не проливав ніхто сліз над його кучерявою головою... Сиротою був він безрідним, бурлакою бездомним.

Тільки невеличку сіру книжечку приніс він з собою на війну криваву. А був се „Кобзар“ батька Тараса.

Дістав його колись давно, коли ще малим хлопчиком був та чужу череду на зелених левадах випасав. Сам він уже не тямить, хто йому подарував сю книжку. А може і знайшов її денебудь. Знає він тільки те, що з сеї книжки навчився пізнавати букви та складати їх у слова. Перечитав її двацять разів від початку до кінця, а половину на память вивчив... А за кожним разом, коли читав її, сю невеличку, пожовклу від старости, книжку, серце так дивно тріпоталось у грудях, а сльози так густо сипались з очий.

— Було колись — в Україні ревіли гармати...

Припадав головою до землі та слухав, чи не почує гарматного реву.

— Нема на світі України, немає другого Дніпра...

Любив Україну цілою своєю душею, а Дніпро йому що ночі у сні вживався.

— Борітеся — поборете...

Грізно стискалися п'ястуки, а очі вогнем сипали.

І насили діждався сеї хвили, коли йому можна було кинутись у бій.

* * *

Маленька, сіра книжечка була всюди його невідступною другою. Серед січи кривавої вливала в душу бодрість та додавала зброї силу, а в час відпочинку навівала тугу за рідним селом, за вишневими садками, за тихо мирними, зоряними ночами.

Сідав на дні вогкого, стрілецького окопу та починав читати. І вмить збиралась біля нього ціла громадка цікавих слухачів.

— Тихо там сиди... Не чуєш? Василь читає...

— Гей, хлопці, хто хоче послухати сірої книжечки, хай іде сюди...

— Таже пустить і мене... А то збились у купу, як ті барани, що й протовпитись не можна...

Носив її завсіди в лівій кишені, на самому серці.

— Нам обоім разом жити та й разом умирати... Коли якась куля заблукається та поцілить мою книжку, то вже й мое серце зачепить... А сховаю її в інше місце, — то її можуть убити, а я лишусь живим...

Стрімке, розмокле узбіччє кінчилось і вони вже ось-ось мали вийти на верх, коли з лісової гушавини гримнула сальва.

Сіра лава заколисалась, мов лан дорослого збіжа.

— Овва, аж тепер нагадались... Ану-те, хлопці, пішлимо їм доброго одвіта! І сотки рук потягли за курок...

Струнка ялиця, на краю ліса, зойкнула болючо та розсипала по землі свою зелену фою. Підстрелена птичка затріпоталась у водзусі. А в лісі ворог, мов лютий звір, заревів.

— Добре їм так... А то панувати над нами захотілось.

Василь затиснув білі зуби, а з очий іскри посипались. Та ворог теж не для забави стріляє. Ось, уже тут і там похилилась

на груди буйна, юнацька голова, на землю поранене тіло впало... В сірій лаві стали показуватись прогалини.

— Перестаньте, хлопці. Шкода кулі тратити. Ми їх там у гушавині не досягнемо, а вони нам чимало шкоди накоїти можуть. Ану, бігцем в гору та на багнети!

Молодий четар ще не скінчив говорити, коли біля нього з'явився Василь.

— Пане четарю, я прошу двадцять людей та і два скоростріли...

— А тобі навіщо?

Щоб зайти ворога з заду. Повернемо вбік та прокрадемося тихесенько отсим яром, а відтак скочимо в ліс та сипнемо їм у самі плечі. Будете бачити, якого переполоху наробимо... Самі вам полізуть на багнети.

— А тиж терен знавш?

— Не бійтесь, пане четарю!

Четар спалахнув і смикнув чорного вуса.

— Згода. Вибери собі людей, скільки треба, та йди.

Василь випрямивсь і начеб-то ще в гору виріс.

— Гей, хлопці! Хто зі мною?

— Я! -- І я теж! — А мене хіба не лишиш...

Через хвилю повзала яром вузка, ледви помітна ленточка, мов гадюка, що вилізла зпід каменя та збірається укусити.

— Батьку Тарасе, допоможи!.. прошептав Василь та притис руку до груди, де була схована книжечка.

* * *

Вороги самі не знали, що мають робити, з якого боку їм боронитися треба. Гадали, що Бог-зна, яка велика сила наступає їм на п'яти... На переді блищать багнети, з заду скоростріли гремлять, а на ліво й на право глибокі яруги простяглися...

А тамті наступають усе ближче та ближче.

Та годі було довше скриватись поміж деревами. Хоч-не-хоч мусіли залишити свою безпечну криївку та рушили в чисте поле на бій із срібними ножами... І полилась чорна кров наїздників, мішаючись з багряною кровю молодих борців. І темними плямами стала вкриватись ніжна, весняна травинка.

— Вперед, товариші! — гукав радісно Василь. — Ми вже сповнили своє завдання, вигнали ворога з ліса. А тепер на поміч нашим братам!

Не бачило вороже військо, як з ліса виринула невеличка громадка стрільців, що тільки ляку їм нагнала... Не бачило воно, як густий мур багнетів став ростягатись на право та на ліво і як його оба крила щораз більше наближались до ліса. Отямились тільки тоді, коли велитенський, сірий перстень замкнувся, і вони опинились у пастці, мов ті необачні мишенята...

Та ще не кидали зброї, ще боронились. Натиснули на один бік, що був слабше обсаджений, та пробували проломитись на волю. Проводир ворожого війська заміривсь багнетом на молодого четаря...

Та в сю мить зявилося перед ним бліде, закровавлене обличчє Василя і роздався оклик тріумфу та ненависти.

— Гляди, чого йому захотілось! Ого, нема вже вам вороття... Пропало!

І одним рішучим ударом кольби повалив його на землю.

Скінчилось... З брязком впала зброя на землю... Зухвалі найздики перемінились у смирні ягнятка та просили помилування.

А Василь пішов до бистрого потока, що спливав по узбіччю гори, та промивав свої криваві рани...

* * *

Над лісом нависла чудова, весняна ніч. У чистих водах ручаю повнолиций місяць купався. А в лісі горіли вогні й лунала пісня побіди.

Молодий четар піднявся з мягкого моху, що був йому вигідним ложем після воєнних трудів, та наблизився до Василя.

Сидів біля ватри, з відкритою головою, а на його колінах лежала розгорнена книжка. Лагідний, полудневий вітрець пестився його чорними кучерями.

Четар простягнув хлопцеві свою руку.

— Славний козак з тебе, Василю... І хто навчив тебе так боротися?

Василь відорвав очі від книжки, стиснув четареви руку і всміхнувся. На його лівій щоці побачив четар глибоку, тільки напів присохлу рану.

— Хто мене навчив боротися, питаєте? Отся маленька книжечка...

І він притиснув „Кобзаря“ до серця та замовк.

Четар відійшов на бік, сперся на пень зрубаної ялиці й потону в гадках.

... Промине отся кривава хуртовина, мов та весняна буря... Та люди будуть ще довго памятати її та з покоління в покоління розказуватимуть про неї. І запише історія у великі книги кожду боротьбу, кожду побіду, усі геройства та усі похибки, що діялись під сю важку пору... Та чи згадав вона колись кучерявого Василя з його сірою книжечкою?..

Повернув очі у сторону ватри. А Василь стояв уже, осторонь від неї, облитий весь місячним сяйвом, молодий, завзятий та сильний — правдивий син українського народа, апостол Тарасової віри

Відень, 2. лютого 1923.

МИХАЙЛО КУРАХ.

Тим, що впали.

Коли Ви вмирали,
Вам дзвони не грали
І ніхто не плакав
Над вами.
Лиш в чистому полі
Ревіли гармати,
І зорі на небі
Вмивались сльозами.

Коли хоронили
Вас в темну могилу,
То земля від крові
Чорніла.
Під хмарою — круки
Стадами літали —
І бурею битва
Греміла.

На Ваших могилах
Хрести похилились,
Тернові віночки
Звалились до долу.
Спіть орли — соколи . . .
Ми остримо зброю
І ждемо на поклик:
„До бою!“

Фрагмент.

Несли Хрести залізні,
Край шляху пристали.
Задивились у синю даль —
Хвильку відпочали.

Встали. Пішли дальше
Й слід згинув за ними.
Тільки . . . Тільки виднілися
Хрести і могили.

МИХАЙЛО КУРАХ, сотник. С. С.

Михайло Земляк.

(Спомя.)

Коли пригадаю собі оттого Михайла, то завсіди мушу примінити до нього Франкові слова: „Він був з тої раси, що карку не гне!“ Земляк належав до тих людей, що раз визволившись із ярма, не пхнуть у нього другий раз своєї шиї. Він так покохав волю, що без неї не міг жити. А коли московські чорносотенці за гетьмана Скоропадського хотіли знов занাপастити українську волю, він на першу вістку про се заподівав собі смерть. „Бо на щож життя, коли нема волі?“ — казав.

Ось такий то був той Михайло.

З далекого Мінська пішки прийшов до нас та зголосився до служби.

— Прийміть мене, — просив, — хочеться послужити у стрілецьких рядах. Служив Австрії, через неї томився в неволі, а тепер радби послужити рідній країні!

І служив їй так вірно, як іще нікому ніколи. Був чесним стрільцем, щирим оборонцем волі. В боях я бачив його в найнебезпечніших місцях.

— Ей, Михайле, варуйтеся, а то ще осиротите батька й матір!

— Нема в мене ні батька, ні матері, я сирота.

— А дівчина?

— Ё, та що дівчина?! — якось сумно звучало його питання.

А коли ми зупинилися в Києві й розмістилися в казармах, то вечерами, коли його товариші повиходять у місто, він, бувало, сяде собі при вікні, візьме сопліку, та як затужить, як заграє, . . . всю душу вкладав у сю гру.

Я бувало слухаю й на серці стає якось так сумно, тужно. Нераз уже й не рад слухати, та якось так зачарує своєю грою, що годі відійти, щоб не слухати її.

— За горами бануєте, Михайле? — якось раз питаю його.

— Та трохи баную. Часами стає так банно, що плакавби, як мала дитина. А то беру совілку, вкладаю в неї всю тугу, та на пісню переливаю. Та ще як спогадаю собі, що тут уже воля, а там — брати мої стогнуть у неволі й гинуть під чужими прапорами, то таки й заплачу нераз.

Якось вислано мене з військовою комісією в тарашанський повіт за набором коний до гармат нашого полку. До послуги взяв я з собою кількох стрільців, а між іншими й Михайла.

Саме, коли наша робота наближалася до кінця, прийшла сумна вістка про київський переворот, вибір гетьмана, арешт членів Центральної Ради, обезбровнене С. С. і інших українських військових частин Німцями.

Ся вістка пригнобила всіх. Стрільці засумували. Я віднісся до Київ'а з запитом, як поступити даліше з набраними кіньми, але відповіді не було. Переодівшись на цивіля, „скочив“ я у Київ, щоб там на місці розвідатись про все.

У Київ'і віднайшов я декого з полкової управи та знакомих, — і від них довідався, як малася справа з цілим переворотом. Ясно, що все те робилося в порозумінню з німецьким командуваннєм, яке маючи за собою велику збройну силу, обезброїло наші частини та розв'язало їх. Цілою осталася лиш запорізьська дивізія, що воювала тоді на пограничу Донецького басейну проти большевиків. Декоتری з наших, довідавшись про сю дивізію, стали пробиратися туди й поступати на службу.

Довідавшись про все, вертав я до своїх стрільців, що ждали мене в с. Антонівка біля Ставища. Тут ждала мене болюча несподіванка.

Коли я доїжджав до Антонівки, розказали мені дядьки, що там на економії застрілвся наш стрілець. Гоню туди. Вбігаю в хату й застаю такий образ: на великій лаві лежить Михайло Земляк з простріленою головою. Навкруги віночки і квіти. В головах квіти і труна вистелена квітами. Повна хата жінок, дівчат, хлопців і старих муштин. Усі плачуть.

„Пішов козак з того світа,
Мов лист за водою“.

Товариші збираються його хоронити. Розповідають мені про Михайла. „... Плакав, так плакав, аж до стіни товк головою. Щойно вечером вийшов із хати в садок, сів під яблуною та як почав на сопілці грати, як почав душу розбирати, то ми самі аж заплакали. А потім схопився, поломив сопілку, притоптав ногами, та ще і промовив: — „Я вже не гратиму на тобі, нехай і інші не грають!“ Пішов у хату, а через декілька хвиль почули ми вистріл. Прибігавмо — й деревівмо з переляку. На підлозі у крові лежить Михайло, саме душа виходила з нього. Кинулись рятувати, але де там, він уже і стигне. Підняли, поклали на лаву, стали до похорону споряджати й найшли при нім записку.

Маленький шматочок паперу, а на нім дрюжачою рукою списані слова:

„Дорогі Товариші!

Я йду на той світ, бо не хочу вертати в неволю. Немає сил терпіти. Не судить мене за мій учинок, злом не поминайте. У мене в кишені 43 карб. Похороніть мене за них, а як що лишиться, то справте собі забаву, нехай Вам здається, що Ви в мене на весіллю.
Ваш Михайло Земляк.“

Михайле, ти зневірився? Ти стратив надію, ти не віриш, що верне воля? Що ти зробив, Михайле? Чому не хотів жити в нами? А хтож без тебе на сопілці нам заграє? А хтож розкаже нам про гучний Черемош, тиху полонину, барвінкові гори? А хтож піде з нами, коли понесемо визвольні прапори аж на шпилі Карпат? Ми-ж так віримо в здобутте волі!

Тогож таки дня, як клонилося сонце до заходу, хоронили ми його. Народу зійшлася тьма: були також з поблизьких сіл, не тільки з самої Антонівки. Вістка про смерть стрільця облетіла всі села навкруги і стягнула селян на похорони. Величавий сей похорон мав характер демонстрації, протесту проти посягання чужинецької руки на права українського народу.

Відправлено панахиду, виголошено промови й під „вічну панять“ опустилась на дно стрілецька домовина. Вже виросла могила, вже посипались на неї вінки і квіти, а народ не розходився. Товариші Михайла гейби приросли до місця, не розходились, а похиливши голови, співали Михайлови в останнє стрілецькі пісні.

А вони, сі пісні, лунали, розправляли свої крильця й летіли ген на захід, над береги Черемоша, на зелені гори, щоби звістити їм, що Михайло Земляк не верне до них більш ніколи.

Білокуракіно-Харківщина, 10. липня 1918 р.

РОМАН КОЛТУНЮК, чет. УГА.

На Житомир.

На окраїнах лісів у волинській губернії, що тягнуться широким пасмом аж по Припеть, розложилося місто Полонне. Доми розкинені між деревами на широкім просторі так, що здалека зливаються разом з лісами, і їх зовсім не видно.

Вечеріло. Сонце великим огненним колесом поволи ховалося за обрій, посилаючи землі останні рожеві проміння на пращаннє. З лісів ніс із собою легіт вітру запах живиці, гнилого листя та мочарів.

На вулицях рух негавав. Начеб усе, що жило, прокинулося із страшного просоння й вийшло любоватися гарним серпневим вечером. Сміхи, розмови, накликування переливалися в шумі тарахкотання возів, глухим поважнім грохоті гармат, відгуку підків кінноти й рівномірнім ході ступаючої піхоти. То знов різкий свист сирени переїздяючого автомобіля прорізував воздух, наче крик потапаючої людини.

Сеж тільки — що проминуло кілька годин, як перші стежі 7. стрілецької бригади вступили в місто.

А вже в однім із домів на головній вулиці примістилася булава II. корпусу УГА. Війська семої бригади поспішили далі в північно-східнім напрямі на Міропіль-Романів.

Перед домом, де містилася булава, стоять люди, приглядаючись рухови, який тут панує. Кінні вівсті приїзять зі звідомленнями від поодиноких частин, старшини спішать у різні сторони з наказами, то знов переїзять обози або валки грузових автомобілів.

А в усіх настрій бадьорий, радісний, очі іскряться дивним вогнем, так і пробивається в них віра у кращу будучність. Лиш одно слово на устах — „вперед!“ — лиш один клич: „Через Київ на Львів!“ Не ентузіазм се — а наче шал, яким кожний старався приспати жаль за рідним краєм, журбу про рідних та затерти, хоч у часті, спогади недавно-минулого.

Праця в булаві кипить горячкова. Старшини за столами пишуть, значуть щось на картах. — Тихо — лиш шуршання олівців по паперах чути, монотонне тикання годинника, а крізь зачинені вікна продирається глухий гомін бурхливого життя на вулицях.

Різкий дзвінок телефону прорізав тишину кімнат.

— Тут булава II. корпусу! Хто при телефоні?! — питає дижурний старшина.

— Тут I. корпус! Прийміть депешу! —

— Диктуйте! Я пишу! —

— Частини I. корпусу заняли сьогодні Бердичів, беручи численну добичу. Большевики панічно відступають у напрямі Житомира. Один курінь і одна батарея мають наказ іще сьогодні досягнути місцевість Кодня! —

— Бердичів зайнятий! Бердичів зайнятий! — пронісся гомін крізь кімнати.

Вийшов начальник булави майор Л. Дижурний старшина відчитує йому тільки-що наспівшу депешу. Він слухав уважно, а на лиці слідно щось наче подив. Ще хвилину стоїть мовчки, наче всі думки старавсяб скупчити кого одної ціли.

— Покличте мені 7. бригаду до телефону! — лунав наказ.

По кількох хвилинах був при телефоні сам підполк. Б.

— Тут мйр. Л. Перший корпус обсадив Бердичів, а свої передні сторожі висунув аж до місцевости Кодня. Сема бригада має завтра зайняти Житомир. Команда корпусу з підвідділами вирушить завтра о год 4. ранком через Романів — Фризирку до Житомира. Письменна диспозиція небавом наспіє! —

А треба згадати, що перед нами було 70 кілометрів майже непроходимої пісковатої дороги крізь праліси Волині.

З поспіхом лагодилися поодинокі відділи до так несподіваного, нагального походу.

Тиха, літня ніч оповила землю. Ясні зорі блищали, наче перлини на темно-оксамітному небі. І білолиций вийшов погуляти, а сестри зірки немов шуткуючи підморгували до нього. Десь у саді рознісся веселий, безжурний сміх дівчини й завмер у тихім шепоті. Галичани пращалися з новими знайомими, яких так ненадійно

мусіли покидати. Вкінці все втихло — цар ночі, сон, переніс устх у своє царство забуття.

Гасли зорі, благословило на світ. Тиша й супокій віщували гарний день. Життя пробудилося, оживили вулиці.

Нараз ринули з усіх сторін безконечні валки обозів, батави піхоти, артилерії та сотні кінноти, які боками вулиць жваво спішають вперед. Гомін пісні з тисяч грудий дрижить у повітрі. Звуки линуць, спиняються негайно розпучливими акордами, спадають повільно наче розприскуються горячими сльозами.

... Буде Лях проклятий
Батьками орати,
Матерями волочити...

Ще довго гомонять у вухах стрічки пісні.

Переходять годину, дві, три — і здається кінця немає. Люди дивуються, питають: — звідкіля вас стільки взялося? — Там стоїть дівчина, зажурена, сумна, а в оченятах, немов краплини роси мерхтять сльози. Жаль серце стискає за Галичанами. Вчора прийшли й уже відходять.

Тільки, що виїхали за Міропіль, як дорога ввійшла в ліс. Сонце що-раз більше пече безжалісно своїм промінням. Хочби ніжний легіт вітру, — а то ні одна галузка, ні травичка не ворухнеться. Немов скаменіли в німім здивуванню на вид сих безконечних струнких рядів рідного їм війська.

Візджають до села Гвіздярні. Вертають сільські підводи. Багато — багато їх!

— Звідкіля вертаєте?! —

— Ваших салдатів возили — відповідає з усміхом добродушний Воляняк. —

— А далеко возили?! —

— За Високу-Піч! —

Командант 13. полка мйр. Волощук Роман мав приказ зайняти своїми курінями Житомир як можливо найшвидше. Від Романова, де були найдалше висунені на північний схід частини його полку, було до Житомира понад 50 верстов. Просторинь для піхоти в один день майже не до досягнення. Та для галицького стрільця все є можливе — а спосіб і на се найшовся. На більше чим сотню підвод всаджено піхоту полку. Підвод радо доставило дооколичне населення. Ще сонце не піднімалося в гору, як куріні були вже далеко за Високою-Печею й посувалися вперед, перестрілюючись з задніми сторожами большевиків.

А за ними був у поході цілий II. корпус. І діялись річі неймовірні. Без відпочинку двигалася піхота, їхала тяжка й легка артилерія, їхали безконечні валки обозів та автомобілі, застрягаючи по осі в пісок.

А сонце гріло, пригрівало, топило живицю сосон, ставало парно, горячо немов у кітлі. І глянувши на галицького стрільця, здавалося, що се не людина, а якась мітична непереможна постать, що не знає втоми, не знає відпочинку, нечутка на соняшну спеку, тільки зі стоїчним супокоєм та ледяним виразом лица, з очима спрямованими у свою ціль спішить з сильною вірою вперед.

Вечером дня 16. серпня 1919 р. на чуднівській дорозі біля Житомира горіло рядом багато костирів. У світлі полум'я видно процесії з хоругвами, кагал із торою, представників міста з хлібом і сіллю та юрби народу. Всі повбирані у святочні одяги — лица сяють радістю. Грімкий оклик „Слава Галичанам!“ „Хай живе Самостійна Українська Республіка“ — дροжить у воздуху й несеться відгомонам далеко — далеко. В середині стоїть гурток людей, цілий у квітах. Цілі їх постаті сірі від пороху, лица чорні від жару сонця, а червоні від втоми.

Перша галицька стежа стояла на передмістях Житомира.

У Пшібрамі, 1923 року.

ОМЕЛЯН ЛАЗУРКО, четар фарм. УГА.

Дещо із санітарних відносин УГА.

(Спомини).

Жорстокою є війна зі своїми жертвами, хобрами та наслідками. Тому різні товариства й гуртки від найдавніх часів працювали над злагодженням сих злиднів. Такі товариства мали й ми Українці у своїй державі. Тому не від річи булоби згадати у „Скитальці“ про життє, побут і відносини, в яких працювали наші санітарні установи, тим більше, що до тепер рідко й мало та побіжно і принагідно про те згадувалося.

Правда я побоююся, що не вспію як слід вичерпати зібраний мною матеріал і не маю писарського хисту, а пишучи ці стрічки думаю поділитися зі своїми вражіннями з великих днів та помянути деяких з тих, що тихо й непомітно приносили себе в жертву в боротьбі з пошестями.

Міродатні, окремі й характеристичні праці моглиб видати полковник-лікар Сан. Шеф УГА. др. Андрій Бурачинський та сотн. лік. УГА. др. Никола Терлецький, що тепер перебувають на еміграції і були наглядними свідками подій і відносин усього нашого санітарного живла.

Я обмежуватисьму до доривочних начерків з особистих переживань, на підставі витягів зі значно скороченого дневника, який в побоюванні більшевицьких трусів, я знищив. Для лекшого зрозуміння злиднів та недомагань у наших санітарних установах, переведу порівнянне до загальних тоді відносин, серед яких заскочив українське громадянство в Галичині переворот в 1918р.

Відомно впливало на хід подій се, що: Галичина не мала змоги як слід приготувитися до великої хвилі революції, що українське суспільство за пізно розглянулося в положенню, що політичний і фізичний уклад не сприяв нам, а до сього тенденційні вдумки Поляків до решти викликували недостачу віри у власні сили.

Тому, коли сусіди вже закріпили свою власть, ми не мали ще достаточного надбання.

Клич: „Геть з війною“, переминав непомітно.

З вибухом війни „Червоний Хрест“ розширив свої праці у змаганнях зі страшною воєнною катастрофою пошестий, яка

змітала маси душ з лиця землі; громадив потрібні засоби, аби дорівняти всім вимогам гігієни в армії і дома. Кожда держава до війни мала вже налажену санітарну службу, школила фахові сили, наповнювала санітарні склади, а Українці брали в сьому малу участь. Ліки у світовій війні наспівали в обильній скількості та відповідній і потрібній якості. Поминувши, що Східна Галичина по мачошому була вивінована в напрямі санітарних установ та уладжень, і ще до сього за пізно зібрала сили, аби видерти втікаючим чужинцям дорогоцінне надбання.

Належало вмиг рішатися та забратись до праці, аби не жалувати опізнення.

Та дарма. Зі спадковців австро-угорської монархії ми вийшли може найгірше. Тому з початком нашої державности довелось боротися з недостачами, хоча мали ми час і змогу усього придбати від богатих армій, що в безголовю втікали через Східну Галичину на захід. Цінне воєнне майно нами недоглянене, захоплювали пізнійше заповідливо Поляки.

Серед таких відносин заскочив мене переворот в Ярославі. Се одно із найгарніщих міст з українською традицією, що лежить іще на лівім березі Сяну. Глухі вісти доходили вже з неспокійного, південного фронту, але годі було в них щось грізне добачити.

Я якраз пробудився ранком у моїй комнаті, яка містилася в першім поверсі австрійської військової лічниці, як почув скорі кроки, що зближувалися по порожньому коридорі у сторону моїх дверей. Хтось застукав кількома ніхтями нараз о крило дверей.

Хто там — питаю?

„Я“ — каже хтось по українськи.

„Вставайте і скоро збирайтеся — щось не добре діється“, зачув я слова.

Я пізнав голос нашого лікарняного ляборанта.

З цікавості поглянув я через замочені шиби на двір. Протер пальцями одну з них.

На півнагих галузях поблизьких каштанів замітив стадо обмоклих ворон, що неспокійно порозумівалися зі собою криком.

Ще не зникла густа, осіння мрака, так що в долині я не розрізняв гуртків стрільців, що метушилися гуртками, або скоро йшли в ріжні сторони. Деякі про щось оживлено гуторили, помагаючи собі жвавими рухами рук. Інші виносили поспішно зі складу клунки з одностроями.

Що се має значити? — подумав я.

Збіг на долину й тут пояснено мені, що команда наказала видати однострої потребуючим хорим, бо мовляв „революція“. У кого не було доброго одіння, тому видавано нові однострої зі запасів лічниці. Всім, хто лиш сього забажав, видавано дозвіл на вільний вихід. Порядок удержано, хоч слідно було охоту ограбити лічницю.

Служба мала полишитись на місцях до дальших вказівок. Крім старшин майже ніхто сього приказу не послухав. Більша частина хорих і санітарів зникла ще до вечера, мовби замів...

На другий день, появилася в лічниці польська „Ліквідаційна Комісія“. — Був се день 28. жовтня 1918 р.

Несподівана поява двох панів у маринарках і накидках з польськими відзнаками серед австрійських військових, смілість, з якою забиралися до діла, зробили на мені діямауче і прикре вражіннє.

Несупокій огорнув мене, ціле мовєство протестувало проти незрозумілої на разі нахабности.

Якжето — в повнім розгарі праць у лічниці, сталиб ми перед довершеними подіями? Поляки малиб так легко дістати майно мостового причілка, яким був Ярослав? Невжеж, у більшости українська залога Ярослава, не всилі здобути сей історичний український город з українськими селами до вкруги, або вратувати хоч частину військового майна та захопити й вивезти зі собою у глуб Сх. Галичини? Ні — я не міг погодитися з сим. Я всетаки надіявся, що при ліквідації ми, Українці, вийдемо серед загального замішання так, як сусіди або хотяй будемо наслідувати те, що практичне.

Військові лічниці Ярослава не мали ні одного лікаря Українця. Хорих обслуговували сестри Василянки. Се були героїки заплілля, що невтомимою, подиву гідною працею і посвятою в боротьбі з маревом смерти, зеднали собі признание навіть у наших ворогів. Вони не лишилися там поза границями Галицької Републики. Їх патріотизм і посвята потягли до своїх. По нечуваних переслідуваннях з трудом мусіли перебиратися через Сян. З посеред них, визначалася ангельською добротою і прикметами, молода сестра Панкратія. Її материнському плеканю завдячую життє, коли лежав тяжко хорий на запаленне ставів. На мої капризні чи горячкові забаганки, зі спокоем і надлюдською терпеливістю знаходила все спосіб і раду. Не рідко був я докучливий, а вона з дитинним усміхом принимала все й молилася.

Санітарів Українців було в ярославських лічнихх мало, бо український стрілець заповняв у Австрії найнебезпечніші місця на фронтах. За се замічався в лічнихх сильний відсоток жидів.

Командант сеї лічниці, де я був приділений, полковник др. Каровскі, пізнійший Сан. Шеф краківської залоги, намовляв Українців лишитися в польській службі, та не знайшов ні одного.

Коли місто оконечно опинилося в польських руках, потайки чвалав, хто як міг із Українців пішки, чи їхав за Сян. Ніхто не брав майна лічниці. Українські частини ярославської залоги розбрилися незгуртовано, прихапцем, без порядку й поодинокю; кождий дбав про себе. Державне майно лічниці і всіх інших установ опинилося в цілости й ненарушено у ворожих руках.

Так діялося по більший части в інших містах навіть Східної Галичини. Силою обставин наладжувалося і тут нове життє молодой Галицької Републики. Але чужинці тут не спали й вивозили, що могли зі собою домів. Не щаджено й лічнихх, бо зі всіх майже лічнихх, що опинилися в наших руках пізніше, вивезли втікаючі чужинці більшу або меншу скількість неоціненого санітарного майна. Ми, за виїмком одиниць, не привозили нічого зі собою, не зважаючи на те, що чужинці доказували, як легко і вказано, в роз-

гарі й метушні о спадщину по Австрії, можна і треба було громадити скарб на непевні грядучі дні.

Тимчасом у наших лічницях відчувалася недостача ліків, а лишився переважно знищений інструментар або непотрібний знаряд. Багаті склади лічниць провали, або зниділи. Ся обставина пізніше грізно відбилася в життю санітарних установ молодой Армії ЗУНР., та була безпосередньою причиною катастрофальной безрадности в боротьбі з пошестями в рядах найкращих синів і борців за її волю.

Перемишль був уже в наших руках, коли я приїхав до Самбора. Заряджували містом у порозумінню Українці, Поляки й Жиди. Тимто й пояснювалося, що в санітарній службі було тут багато Поляків та Жидів. По переняттю влади Українцями, силою обставин, полишився сей склад при нас. І так примар мійської лічниці др. Добрянські (Поляк) приймав довгий час поважніщі хірургічні випадки до себе. Сестри служебниці латинського ордену, полишилися у військовій лічниці на далі. Згуртовано комітет пань, що в тяжких початках видавав сотки обідів, теплих страв, біля чи гроший хорим та полоненим. Великі заслуги положили тут українські, пізнійше жидівські громадянки і їм завдячує місто, що голодні маси вертаючих полонених зберігли спокій. Російські полонені давали щоденно дуже великий відсоток хорих та вмерлих. Належить надмінити, що листопад та грудень 1918р. в Галичині був дуже морозний та сніжний. Тимто російські поворотці, виснажені та зле одяжені, що масово мов муравлі обліплювали потяги, були виставлені на всі впливи власного зимна і змін температури. Вони спадали підчас їзди з потягів або мучилися в горячці. Не було прямо де їх помістити. Потягами, що збігаються в Самборі чотирьома шляхами, та пішки через Карпати, напливали у Східну Галичину маси поворотців, засипуючи хорими села, через котрі пересувалися. З околичних сіл фірами відвожено їх у самбірську військову лічницю. Коштувало се багато труду і гроша. Бували дні, що при неналадженій ще санітарній службі, хоронено деяких померших не в домовинах, а вивожено їх фірами й закопувано в гуртових гробах

Рівночасно з українського фронту, що перебігав між Хировом а Фельштином, напливали ранені, що одержували в самбірській лічниці трівку перевязку. В самім Фельштині довший час був призначений лиш медик до першої санітарної помочі. Не дивно, що не всіх можна було тоді вдоволити, мимо сього, що всі, від лікарів до санітарів і сестер, напружували всі сили, аби діло сяк-так наладати. Недостача перевязочного приладдя, відсутність потрібной скількості ліків та доривочне постачання в медикаменти, перемінювали всі заходи в сизифову працю. Хоча лікарі, санітарі й сестри валилися з ніг від праці, лічниця і двірець були заповнені хорими, а пануюча тоді грипа збільшала смертність у рядах поворотців. Серед нашого стрілецтва, що проживало у кращих відносилах, сеї грози так не замічалося.

На двірці уладжено „Станицю хорих“ де повнив службу молодий медик хор. УГА. Голубець. Не зважаючи на зусилля

тодішнього, здібного команданта двірця, чет. УГА. Че ховича, не вдалося поставити її на відповідній рівені. Горячкуючі хорі, що з трудом дібралися сюди, лежали покотом на землі, покритій стертою соломною. Не треба забувати, що Самбір був тепер, себто в осени 1918 р., осередком військового руху, тому, що рівнобіжними залізничними шляхами. Карла Людвика рух потягів здержано з огляду на занятте Львова Поляками. Отже всі посилки зі сходу й заходу мусіли переїздити через Самбір. Поважною причиною, що Самбір завалено хорими, була рівнож мала скількість залізничного опалу, перепони зі сторони польських службовиків і велика недостача власних сил. Серед множества потягів на двірці, гинули хорі в горячці, без достаточного нагляду, коло тягозовів, на зимні. Зойк і стогін хорих бентежив охотників, переважно студентів. Поворотці не мали при собі часто виказки, що спричиняло чималий клопіт пол. дух. УГА. о. Юзьвякови, коли ходило про помершого. Були випадки, що помершого ограбовували в якому-будь закутку з одіння чи грошей не-люди, та для відвернення підозрінь пускали поголоски начеб се робили санітарі.

Одної неділі вечером випало мені переходити в попереk залізничних шляхів на самбірськїм двірці. Морозний сильний вітер пік у лице й розкидав полами мого легкого плаща. Я похилив голову й зігнувся, аби в ході лекше змогти силу вітру. Аж нараз мало не впав, спотикаючись о скулену під подертою „шинелею“ людину, з головою укритою у зведенім ковнірі, з поза якого виглядало дно сірої „папахи“.

З під плаща виставала пара зношених черевиків. Ніякого клунка коло лежачого я не бачив. Я зачув лиш уриваний, слабкий стогін. На мої питання не відповідав мабуть тому, що вже не міг або не розумів. На станиці хорих, куди його принесено, ще того самого дня в такімже скуленім виді й дійшов.

Таких випадків можна навести більше.

На самбірськїм двірці уладжено теж „харчовий пристанок“, яким кермував вміло четар УГА. Форостина.

Ізза недостачі відповідної скількості медиків і мене приділено на хірургічний відділ самбірської військової лічниці.

Дім давньої „Дирекції Скарбу“, де була приміщена лічниця, новий, величавий з червоної цегли, гігієнічно уладжений, на розі двох вулиць, що йдуть до залізничного двірця. Всі кімнати були битком набиті хорими так, що лекше хорих поміщувано по трьох, на двох ліжках. Розуміється доступ та плеканне хорих були через се утруднені. Багато хорих полишилися ще з колишньої малярської лічниці. Лікарню, операційну кімнату, склади, по більшій часті вивезли або знищили втікаючі вояки підчас перевороту. Довелось доложити великих старань, праці та терпеливості, аби пустити у правильний хід лічницю. А склад такої лічниці як самбірська, що була положена коло двацять км. від фронту, треба було як най-скорше згуртувати.

Дуже влучно вивязався з сих вимог, свідомий важности положення на нього обовязків, молодий, але талановитий спеціаліст очних недуг, пор. лік. УГА. др. Манацький як команлант. Бо-

ровся він у першій мірі з нестачею лікарів і засобів до лічення. Др. Цюк, до недавня „руській“, що рівночасно був фізиком, себто повітовим лікарем, повнив також у військовій лічниці уряд начальника відділу по внутрішнім недугам. В місяць від перебрання нами влади, перебрав хірургічний відділ сеї лічниці сотн. лікар. УГА. др. Ілянц (Жид). Знаменитим був новоприділсний чет. лік. УГА. др. Фастман (Жид).

Взагалі скількість Жидів в наших санітарних установах була значна, чого я не замічав у наддніпрянській Армії.

Вище згадані лікарі працювали з замилуванням. Завдяки їм самбірська військова лічниця, не зважаючи на труднощі, станула на висоті свого гуманітарно-санітарного звання.

Ліки, які полишилися по малярській лічниці, доповнювано по рецептам з місцевих лікарень та щасливіших позамісцевих військових лічниць в обміну, а передусім зі Саніт. Складу Армії, що тоді вже наладжувався у Станиславові. Горожани міста підпомагали лічницю харчами, напійками й білем. Околичні села довозили хліб та набіл. Сестри служебниці, латинські монахині, служили лікарям дуже совісною працею як день так ніч. Признання заслужили собі, подиву гідним повненням важких завдань медики, що заступали часто у службі лікарів. Лікарнею управляв пор. лікарник УГА. Мр. Зелінгер (Жид). Успіхами у плеканю хорих тишилася світська сестра жалібниця Ядвіга Яшембска. (Полька).

(Далі буде.)

Польованне на людину.

(Кінець.)

1. В ночі з 31. грудня 1922 р. на 1923 р. прийшло 5-ох польських жандармів до села Вербилівці, пов. Рогатин, і почали в ночі „забирати добровольців“. Та вони, почувши про прихід польських жандармів, скрилися, в чому помагало їм населення. Тому звернули польські жандарми всю свою злість проти населення, побиваючи його. Так побили польські жандарми до безпритомности пр. Доську Іваськевич, жінку Романа. Не маючи змоги зловити „добровольців“, польські жандарми відійшли, віддаючи село на ласку й неласку військової карної польської експедиції, яка вивязалася із своєї задачі в сеї спосіб, що населення ограбувала, забираючи не лиш ріжного рода збіже, худобу і свині, але навіть курки, сіль, горнятка, вилки, ножі, зеркала та свічки, як се діялось в о. Степана Городецького та в селян Степана Матвіїва, Анни Грицишин і т. д.

2. До села Лучинці, пов. Рогатин, прийшла польська карна військова експедиція для „забранна добровольців“ уже дня 11. січня 1923 р. „Забиранне добровольців“ відбулось у слідуочий спосіб: Одна частина польського війська окружила село з усіх сторін, а друга пішла в село шукати за „добровольцями“. Коли пошукування були безуспішні, тоді кинулось польське військо рабувати населення. Рабували все можливе. Зрабовану худобу різали на місци, як се сталось у Насті Підгайної та

7 Федя Іванцева. В родин поборових забирали польські жовніри по одній штуці худоби, яку ті родини мусли самі годувати, а в додатку платити за удержання до польської військової каси то 5.000 мп. Хто противився грабункови, того польське військо лобувало. Так пр. побито тяжко Федя Мацалюка і жінку Степана Татиби. Населенне мусло увесь час харчувати польське військо та вкінці заплатити з титулу наложеної контрибуції 100.000 мп.

3. Таких самих грабунків і побиття населення допускалися польські військові карні експедиції, які висилала польська влада для „вилапання добровольців“ до польського війська: в Бабинцях пов. Рогатин, де між іншими тяжко побито жінку Анну Андрійців і Марійку Андрійців та ограбовано Бабія Петра, Івана Воробця і інших; у Стецеві, пов. Снятин; в Острові пов. Камінка Струмилова; в Любківцях, Красноставцях, Будиллові, Видинові, пов. Снятин; в Опришківцях, пов. Гусятин; в Іспасі, пов. Коломия; в Добрянах і в Лисятичах, пов. Стрий, де були аж дві карні експедиції. Перша прийшла дня 23. січня, пострілила господаря Федя Томіцького, зловила лиш „добровольців“ Володимира Шумського й Андрія Шумського, побиваючи їх тяжко. Тому вислано дня 26. січня 1923р. другу карну експедицію, а саме відділ польської кавалерії в числі 100 людей, який покарав населенне за незголошенне „добровольців“ у сей спосіб, що побив багато людей, як пр. селян Петра Зубрицького, Миколу Кизиму й Миколу Карпина, наложив на село контрибуцію в сумі 2000 кг. вівса, 90 кір солонини й т. д. та вивіз нарабованого з населення добра на 35 фірах.

4. У Тейсарові, пов. Стрий, засуспендовано й арештовано віята Олекса Герля за се, що приставив тільки одного добровольця, а в Кавчім Куті, пов. Стрий, польська військова карна експедиція ограбивши село, так тяжко побила селянина Стефана Кобрину, що його в непритомнім стані відвезено до шпитала. Польські війська розкватировувались здебільшого в тих селян, котрих сини не ставились до бранки, або не явились на призив іти до польського війська, як се діялось пр. у Старій Ропі, пов. Старий Самбір і в Миликівцях, пов. Гусятин.

В селі Цаліїв, пов. Гусятин польська військова карна експедиція, не зловивши ні одного „добровольця“, побила в ночі до безпритомности між іншими селян: Якова й Анну Гладких Михайла Гринька й Марію Безкоровайну, Танька й Параску Данилевич і Василя Сеньковського, що лежав на смертній постелі.

5. З села Мишківці, пов. Гусятин, ніхто з „добровольців“ не ставився до війська. Тому вислано туди дня 25. січня с. р. польську військову карну експедицію, яка в день село ограбувала, а в ночі — ізза даремних пошукувань за „добровольцями“ — побила тяжко родини „добровольців“, як пр. Анну і Ксеньку Безкоровайну, Максима й Наталку Семенів, Матвія і Христину Бабій. Дня 26. січня с. р. прийшла ся карна

експедиція вдруге до Мишковець. Та „лови на добровольців“ були так само як і передше безуспішні. Тому хопилися польські жовніри грабунку населення та знущань над ним. Сим разом побито між іншими 66-літнього Якіма Панчишина і його 70-літню жінку Яфрозину Пилипів. Делегації селян, яка просила староство в Гусятині про охорону перед самоволею польського війська, навіть не вислухано, а загроженно арештованню.

6. В селі Негрибка, пов. Перемишль, вдалося польській жандармерії по довгих пошукуваннях зловити призивних парубків Пачковського і Хробака. Їх спроваджено на постерунок польської жандармерії, де польський жандарм Трибала скував їх ланцюшками, а відтак привязав до стола, щоб покарати нещасні жертви за опір проти служби в польським війську. Їх бито, копано ногами та товчено їх головами до стіни, а відтак замкнено на цілу ніч до поліцейських арештів та відпроваджено під ескортою до Перемишля в цілі приділення їх до польського війська.

7. З села Лагодова, пов. Перемишляни, на 16 поборових наркувало тільки двох. Решта скрилася. Тому почала польська жандармерія переводити по хатах „ревізії“ за мними добровольцями. Такі ревізії відбувались здебільша нічу, при чім польські жандарми виганяли людей босих і нагих на сніг. Коли ревізія була безуспішна, тоді польська жандармерія людей побивала. Так прим. побито 66-літнього господаря Олександра Сеника, батька поборового Андрія так тяжко, що діти Сеника занесли його в непритомнім стані до дому. Вкінці вдалось польській жандармерії дня 31. січня 1923 приловити хорого призивного Миколу Кравця. Його арештовано, приведено на постерунок жандармерії та привязано тут ланцюхами до ліжка. Так держано його поверх 24 годин, а відтак відставлено до польської військової команди в Перемишлі.

8. Таких самих надужить допускались польські жандарми прим. в Єзуполи, пов. Галич та в Татариніві, пов. Рудки, де жандарми, не могучи відшукати новобранців, побили до крови їх родичів і свояків. І так побито між іншими Івана й Катерину Бавут, Анну Купчак, Марію Андрушко, Павла Гаталу та Теклю Росяк, яка наслідком побиття поронила дитину. Побиття були так тяжкі й численні, що навіть польський суд уважав за відповідне покарати польських жандармів за тяжше або менше ушкодження тіла, як свідчать акта повітового суду в Комарні до ч. спр. У 1066|22, У 1221|22, У 1654|22, У 1682|22, У 1686|22 і У 1702|22.

9. Мимо всіх тих вище згаданих знущань зі сторони польських жандармів не хотіли „новобранці“ з Сх. Галичини голоситися до служби в польським війську і скривалися дальше. Тому хопилася польська окупаційна влада нового способу змушування чи виловлення новобранців. Вона почала висилати на села Сх. Галичини польські військові карні експедиції в силі від 50 до 100 людей, які, замкнувши усі дороги до села польськими військовими сторожами, впадали до сіл здебільша нічу і починали по хатах шукати за новобранцями, як се діялось прим. в Підбережу, пов. Долина.

10. Зловлених мнимих добровольців бито, а відтак відставлювано під ескортою до польської військової команди, як се сталось у селі Товсте, пов. Скалат новобранцями Матієви Пригоді.

11. Коли лови на „добровольців“ були безуспішні, тоді скликували польські військові карні експедиції родичів новобранців до протоколу і взивали їх видати синів. А коли родичі від сього відмовлялись, тоді починало польське військо населенне рабувати, розбиваючи комори і скрині й забираючи все, що попало під руки як прим. в Боянці, пов. Жовква й Серниках, пов. Рогатин, де обрабовано між іншими бідну комірницю Явдоху Благу і Степана Супика, та в Єзуполи, пов. Галич, де обрабовано Михайла Вовчука, Петра Остаповича, Мирона Овчара, Федя Ставничого і т. д. Хто не зівзавляв на рабунок, того бито, як се сталось прим. военному інвалідові Махайлови Вовчукови та його жінці Теклі.

12. Та польське військо катувало безборонне населенне Сх. Галичини не лише за його опір проти польського рабунку, але й навіть виключно за те, що новобранці не нарокували. Так прим. побито в Товстім, пов. Скалат, Гриня Кушніра, американського підданого, Івана Борозного та Андрія Заверуху лиш за те, що їх сини скрилися, не хочаючи служити в польським війську.

13. Окрім сього накладало й накладає польське військо на села Сх. Галичини за їх опір проти польської бранки великі контрибуції будьто в грошах, будьто в інших рухомих речах. Так прим. наложено на село Серники середні, пов. Рогатин, контрибуцію в сумі 150 кг. мяса, 30 кг. товщу, 15 кг. кави, 15 кг. цукру, 10 кг. свічок, 800 папіросів, 200 пачок сірників, 10 кг. мила, 1 кг. перцю, 10 кг. соли, 300 кг. вівса, 400 кг. бараболі, 100 бохонців хліба, 60 кг. муки, 5 кг. цибулі і 3 метр. куб. дров, так що вартість контрибуції разом зі зрабованим через польське військо селянським добром представляє суму 10,000.000 мп. — а села Колосколин і Чагрів, пов. Рогатин, мусіли титулом контрибуції заплатити за незголошенне призивних до служби у польським війську по 2,000.000 мп.

14. Та терор і гнет польських військових карних експедицій був і є так страшний, що много з новобранців утікло й дальше утікає поза границі Східної Галичини, як се зробили новобранці прим. зі сіл Беньова й Дидьова, пов. Турка та зі села Микитинці, пов. Косів, де польське військо на 26 арештованих зловило 7, а решта утікла до Чехословацької Республіки.

А рівночасно заповнилися тюрми Сх. Галичини новими політичними в'язнями. В одних лиш тернопільських арештах сидить ще й до сьогодня 56 опірних проти польської бранки, як пр. Микола Коваль, Павло Войтович, Гуменний Павло, Качунь Михайло, Білий Теодор, ітд. Є се переважно студенти університету й семінаріяльні кандидати. Щоб їх змусити до служби в польським війську й дати іншим опірним відстрашающий примір, заковують польські власти арештованих призивних у кайдани та

опроваджують їх так по місті, як се діялось у Тернополі з арештованими призивними Евстахом Василишином, Францом Колодієм та іншими.

„Польованне на людину“ триває в нашій Батьківщині й далі...

РОМАН КОЛТУНЮК, чет. УГА.

З кліщів смерти.

II. часть.

(Продовження)

Батави бригади не були виставлені на ніяку несподіванку зі сторони ворога. На переді були вже наші малі частини, які мали чуттє з ворогом, а розвідчики повідомили, що Поляки думають боронитися аж під Тернополем. Там копають вони рови, плетуть дротяні перешкоди, й до сеї праці силою зігнали цивільне населенне доколичних сіл та міста Тернополя. Тому і в часі походу не було приказу, щоби стрільці все були в боввім поготівлю. Без ніяких обезпечень чоловіх та бічних посувалася ціла бригада поволи вперед.

Якось зовсім випадково запримітив я одного дядька з підводою, що віз наші скоростріли, та пригадав собі, що він везе нас мабуть ще із Сидорова. Злість огорнула мене, коли подумав, що він так довго вже з нами їде, та таку далеку дорогу зробив — а його ще не змінено. Теперже-ж для селянина горячі — робучі дні — певне десь праця стоїть у полі, бо нема коний, воза, а головно хазая. Жаль стало, що тим робиться йому таку кривду. Я покликав справника та ледви, опановуючи себе, питаю, чому не змінв підводи ще в Копичинцях або Теробовлі.

Пане четарю! Я хотів підводу змінити зараз таки в Копичинцях, але сей дядько просив, щоби його незмінювати, бо він хоче нас довести аж до Львова. Казав, що як возьмемо Львів, то тоді йому лекше буде вертати домів! — була відповідь справника.

Почувши се, я зрозумів, що бувби цілком невинно вилаяв невинну людину. Одначе дядько зацікавив мене — й вірити тому всьому, що говорив справник, я не хотів відразу, тому перейшов по кількох хвилинах до підводи дядька, виліз на віз та сів біля нього. Дядько сидів мовчки та пикав файку. Хотів я поговорити з ним, та якось не знав відразу, з чого зачати, щоби дядькови промовити до душі. Його довгий сивий волос та суворий вираз обличча чомусь трохи онесмілював мене. Вкінці питаю його, звідкіля він.

З Личковець! — відповів він, та замовк, немов замкнувся сам у собі. Не піде так легко — подумав я собі. Щось той дядько або дуже сердитий, або якийсь біль гнітить його душу. Та се ще більше цікавило мене й додавало охоти увести дядька в балачку. Тому я рішив узятися иншого способу.

З Личковець? — І Вас іще не змінили? Та справник за се буде так покараний, що попамятає довго! Сеж немислиме, щоб так далеку дорогу тягнути чоловіка в такий дорогий час для го-

сподаря! Се можуть робити Поляки — але нам того ніколи не вільно допуститися! Ми-ж не вороги, щоби знущатися над населенням! З найблизчого села ви будете могли їхати домів, а справник за се понесе заслужену кару! — зачав я говорити та при тім удавав дуже розгніваного.

Пане старший! — не карайте справника, бо він у нічому не винен. Він хотів мене відслати до дому в Копичинцях, та я просив його, щоб оставив мене, бо хочу їхати з Вами всіми й бачити український Львів, — говорив він.

Таж тепер маєте роботу в полі, яка на вас жде — а дома будуть непокоїтися, не знаючи що з вами сталося, що так довго не вертаєте? — питаю.

— Робота в полі не спішить, а в дома не має хто на мене ждати. Було двох синів та ті вже не живуть. Старший за Австрії дістався в російську неволю та був на Мурмані при будові залізниці. Довго там не витримавав, бо по пів року вже його не було на світі. Вмер на цингу. Молодший, як тільки Україна настала, пішов до нашого війська, був з початку в Коломиї, а під весну згинув під Городком. Лишився я сам один — так і хтож буде журитися про мене дома? От ще перед своєю смертю хотівби бачити нашу Україну, а потім вмиралосяб мені лекше. Вже думав я, що вона є — та тут сталося то нещастє тамтого місяця. Я все думаю над тим, хто тому всьому винен та переконаюся, що всі ми самі собі тому завинили. —

Я бачив, що дядько вже розбалакався на добре та хотів дізнатися, як він задивляється на те все, та чому винув цілий нарід за потерпівші невдачі. Задоволений я був із сеї розмови, бо бригада посувалася досить поволи, дорога була далека, а в розмові й час скорше летів.

— Чомуж ви всім приписуєте вину за наші невдачі? Може саме тільки одиниці провинилися? — Питаю його далі.

— Е, ні! Я бачив все від початку, що в нашім та в сусідніх селах діялося. Як скінчилася війна та нестало людей з війська. Добре знали, що діється у Львові та інших містах, одначе ніхто майже з них не хотів іти до свого війська. Я маю досить служби військової, — най ті йдуть, що ще не служили! Львів від нас далеко, то й Поляки в наше село не прийдуть! — говорили вони. Правда, зараз на початку пішло кільканацять молодших парубків із нашого села, але думаєте, що були там довго? Не минув тиждень, а вже кількох із них було назад у селі. Принесли новий військовий „мундур“ та повний „рукзак“ ріжних річий. Все те принесли до свого дому, побули кілька днів у селі, а потім знов у своїм старім убранню ішли до війська. Декотрі робили так по кілька разів. Думаєте може, що то лише так у нашім селі було? Ні! Я сам знаю, що в усіх наших дооколичних селах робили так хлопці. І ніхто їх за се не карав, ще сміялись із того та говорили, що йдуть по „фасунг“. А подумайте тільки, якби так хоч половина з них усіх була пішла зараз на початку боронити Львів. Та там навіть небулиб могли всі поміститися. Булиб шапками закидали ту Ляшню. А то одні гинули на вулицях у бою, а другі

як круки забирали все, що лиш могли. Якби так були добре взялися до них, були добре їх покарали, а навіть і розстріляли, або повісили кількох на пострах для інших, то може воно було б інакше. Але щож? Се вже така наша вдача, — такого вже ми м'якого серця, що тяжко нам поступати остро. І то не тільки зі своїми, але також із Поляками! От я був кілька разів у зміні в Копичинцях та в Гусятині. Маю там кількох знайомих міщан Поляків, а підчас мого побуту там нераз говорив із ними. Вони все сміялися з мене, та були певні, що ми не витримаємо і що прийдуть польські війська та влада. Їх ніхто не сторожив, ніхто не слідив за ними, — вони могли собі робити, що хотіли. І то не тільки міщани, але навіть і ті більші польські пани були в таких самих обставинах як тамті. Не думайте, що вони сиділи спокійно, та нічого нам на шкоду не робили. Я вже старий та добре знаю, які вони хитрі та підступні. Вони, де лиш могли, там шкодили нам на кождім кроці. Вони також намовляли хлопців, щоб не йшли воювати, бо, мовляв, як їх влада прийде, то буде далеко ліпше, бо не будуть зовсім потребувати служити у війську, а пани польські свої фільварки розпарцелюють між сільське населення. І багато тому повірило. Я чув навіть, що вони приготувалися до повстання на задах нашої армії. Мали якусь змову із Поляками з Великої України. Декотрі з них їздили туди дуже часто, а коли питати було, чого сей або той туди їздив, то він звичайно казав, що на закупно. От я так думаю, що таких небезпечніших, треба було всіх взяти під сторожу. Подивіться, що вони роблять з нами! Де тільки який табір є, то кождий заповнений нашими людьми. Тільки щож? Коли навіть деколи арештували котрого з них, то все знайшовся якийсь добрий знакомий, або знакома, що випросили його. Й по кількох днях він вже знов був на волі. —

Я слухав та мовчав, бо сам наглядно пересвідчився, що в дійсності дядько говорив, коли не все, так дуже багато правди. Неначе на яві стануло мені все перед очима, та в тих хвиликах переживав я удруге всі події від початку листопада 1918 р. Тоді-то судилось мені перебувати у Винниці, де була головна команда східної австрійської армії. Вже під кінець жовтня давалася відчувати у війську якась душна атмосфера, немов наладована вибуховими матеріалами: тільки маленької іскорки треба було, щоби все вибухло. Колиж таки в перших днях листопада настав дійсно цілковитий розпад австрійської армії, то ще перед ним доходили до нас чутки, наче далекий невиразний відгомін про те, що діється вже у Східній Галичині. Говорено про висадження мостів на Сяні, про заняття Українцями Львова, про великі бої з Поляками, однак перевірити те все, дізнатися правди, ніяк не було можна. Всеж таки й ті неперевірені вістки підносили на дусі як старшин так і стрільців Українців, колиж то других із іншої народности журило, що не будуть могли дістатися скоро домів, бо будуть змушені обїздити, хто знає куди, а Поляки заняли відразу ворожу поставу супроти нас. Тоді зараз-же намагалися старшини згуртувати всіх Українців в окремі відділи, та з ними вертали домів. Старання однак не довели до успіху. Кождий кидав все, одиноким його бажанням тоді було д-

статися як можна найскорше до хати. За мала віддаль була для нашого стрільця, який обїхав за час світової війни цілу середущу Европу вздовж і попереk, між Винницею і Збручем, щоб він боявся, що сам не зможе дістатися до хати та ще до того й через рідний край. Ледви малий відділ людей, небільше 50 зібралось, для яких війна не була ще покінчена, а навпаки тільки-що розпочиналася. І пригадалась мені ся хвиля, коли прийшли ми всі на залізничий двірць у Винниці. Перед двірцем стоять два довгі поїзди під парою повні війська, майже що другий тяговіз стоїть у дверях скорострід, на паровику сторожа з наїженими багнетами — взагалі ціле поведеннє як стрільців так і старшин вказувало на строге боеве поготівлє. Питаю стрільця, який се полк та куди їде.

— *Dziewięć ziesiątka! Do Polski!* — звучала відповідь.

Серце щось забилося болючо на сі слова. Якесь гірка іронія видобувалась із нутра на вид нашої горстки. Зле воно буде, коли так далі піде — прошибла думка стрілою. Не треба було й розпитувати, чому вони ідуть у так строгім боевім поготівлю. Було наглядним, що задумують пробоем крізь Східну Галичину зі всім майном дістатися до своїх. Мимохіть насувалося питавнє: Чи буде кому їх спинити та відібрати зброю і майно, зрабоване на Україні? Чи буде кому се зробити? Прецінь сам цвїт нашого народу, розсипаний по всіх сторонах світа, по всіх фронтах, та тепер тільки що вертає. А коли всі є так байдужні та одно лише в них нестримне бажаннє: дістатися до своєї теплої хати, до спокійного, вигідного життя? — нашіптував якийсь злий демон.

Подія одна за одною відтворювались у памяти, — змінювались, наче картина в калейдоскопі по словах дядька.

Підволочиська. Перша залізнична стація за Збручем. Початок листопада 1918 р. Ніч. Мороз. Сніг ледви трохи припорошив землю, вкриваючи все наче білим, м'яким ковром. Поїзд від сторони Волочиськ неможе заїхати аж на стацію, яка переповнена иншими поїздами з повертаючим домів військом. Стаємо в полі, за залізничним мостом. На право від шляху чорніють бараки, а кругом по полях видно коні, що ходять зовсім свобідно, декотрі відгребують ногами сніг, мабуть шукають поживи. Що се може бути? Чому сими кінми ніхто не заопікується? Чиєю вони власністю?

Іду на стацію. Всеж там буде можна довідатися більше.

На стації повно тяговоізів, що тяжко зорїєнтуватись, куди можна перейти. Якїсь люди ходять між ними, отвирають двері, збирають панівнені мішки та несуть кудись.

Двірць великий освітлений блідо зеленим дуговим світлом. Скрізь повно війська, що годі протиснутись. Одні лежать на кам'яній долівці та сплять, другі сидять, инші знова, для яких уже місця не стало у ждальнях, стоять на коридорах та пероні, покутавшись від зимна. Над одними дверима висить таблиця „Команда Двірця.“ Заходжу туди. За столиком сидить пор. Л. ще в австрійськїм однострою, так, що маєється вражіннє, що се ще австрійська команда. З лиця його пробивається велика перевтома, здається, що він лиш силою волі та своїх нервів держиться на ногах. В розмові довідуся про відносини, які тут панують. Виходить, що на кождім

кроці, де лише поступишся, бракує людей. Приїдуть по кілька, а часом і кільканайцять поїздів на день із Великої України. Складають зброю, лишають все майно, коні, гармати, а самі, коли не хочуть ждати на свою чергу, аж прийдуть тяговози, щоби могли їхати далі, йдуть пішки до Тернополя, або подождавши кільканайцять годин, а часом і два дні, їдуть далі. І кому се все перебрати? Кому тим усім заопікуватись, наглядати над сим? Всього двох старшин є в Підволочисках та кількох стрільців, що вважали своїм святим обов'язком не їхати далі домів, — а лишилися тут, щоб хоронити сього народнього майна, скільки лише сили стане. От сотки військових коний ходять полями без паші, бо немає їх хто доглянути. А як вони здалисяб за кілька тижнів чи місяців, коли хочай трохи сі розбурхані філи увійдуть у правильне русло, коли хоч у части настане організованість. Та коний сих та майна вже не буде. Тоді буде вже за пізно. З коний будуть мати пси жирвище — а майно в части буде знищене, а в части розтягнуть його по всіх усюдах люди лихої волі.

У Волочиськах є знова цілий склад полишеної стріловини ріжного рода та ручних бомб. Також ніхто їх не стереже, бо нема кому. Теж розбирають се місцеві люди з ріжними намірами та в ріжних цілях. А яка велика шкода!

Чи всюди воно так було в тих часах — чи лише в нас? Мабуть лише нас заскочила та велика хвиля неприготованими — а наслідки мстяться тепер жорстоко.

Я глянув на дядька. Він сидів далі задуманий та пикав свою файку. Коні йшли поволи з похиленими головами в низ, — утихли пісні, сумерк стелився по полях, — оповивав усе наче чорною паполомою. Навіть стрільці перестали бути говіркими. Походи й події останніх днів сильно абсорбували думки в кожного. Мимохіть приневолювали призадуматись над сим усім.

(Далі буде.)

П. В., пор. У. Г. А.

Волинь під військовим зарядом Галичан 1919 р.

II. Частина.

(Продовження.)

„Я тому не винен, що повітовий комісар за мало енергійний“, боронився Варейчук.

„А хібаж ти ліпший“, напирив Харук, „хіба ти починив які-будь заходи, щоби провчити сих смільчаків, що киринять у запілля і виглядають приходу червоних... Тоді тебе не пощадають, ні... а може, хто знає, може ти готовишся попасти в комісарі...“ Обидва противники горячилися чим раз більше. Мій прибічник, чет. Федорців, що зайшов був до кімнати команди міста, повернув якраз під сюр, коли Харук кінчив свої слова. Варейчук мав уже якусь відповідь на язиці, але здержався. Чет. Федорців відкликав мене на бік і шепнув, що Рикун не виїхав ще з Дубна й находиться тепер мабуть у Маркова в гостинниці „Ермітаж“. Я не вважав за від-

повідне скривати свої вистки перед присутніми. Надійшов ще чет. Головин і я переповів, що знав про Рикуну. Чет. Головин домагався арештовання Рикуну, йому про нього стільки наговорили, що випустити його з Дубна було після нього злочином з нашої сторони. „Його застрілити, не арештувати“, горячився Харук. Варейчук мовчав. Я лишив повітову команду й пустився до гостинниці „Ермітаж“. Зі мною йшли ще прибічник і командант міста, чет. Головин. На першому поверсі невеличкої гостинниці стрів я господаря: „Чи мешкає ту п. Марків?“ — спитав я. „Так, послідний „номер“ на ліво“. „Не було ту п. Рикуну?“ запитав я у друге. Власник окинув мене острим поглядом: „Часом заходить, тепер не знаю, чи в?“ — відповів виминаючо. „Ви-ж мусите знати, кого маєте у своїх кімнатах!“ настоював я далі. „Ну, він у мене не мешкає!“ — Я зайшов до Маркова. В темній кімнаті застав я чорнявого, струнного чоловіка, не повних 30 літ, у чорному одязі, з накиненою на плечі, обшитою скірками „українкою“. Ми познайомились! Він утік з Києва і в хвиливу без заняття. Тепер надумується, чи вступити на службу тут, чи повернути до Галичини. Щоб не застрягти в балачку, запитав я прямо, чи не відомо йому що про Рикуну, та чи не знає, де саме він тепер. „А, Рикун! Про нього чув я дуже багато. В політичному відділі упереджав мене один добродій довірочно, що щось він недоброго задумує, та Рикун має за собою повіт. комісаря і тому явно ніхто проти нього не виступає. Перед хвиливу був він навіть у мене, говорили про дещо. Вибирається на якусь обїздку. Після його балачки та поведення можна лиш се сказати певно, що він один із найлівіших та визнає свої партійні „програми“ з відомим фанатизмом моряка. Його необхідно арештувати!“ „Де мігби він бути тепер?“ спитав я. Мені хотілося побачити сього чоловіка. Хоч він не мігби й не повинен говорити зі мною так щиро як пр. із Марковом, та можливо всетаки хоч догадуватись, що се за птиця. Я вислав чет. Головина, щоб переглянув здебільшого гостинницю. „От, уже знаю!“ зірвався нараз Марків. „Треті двері від моєї кімнати мешкає штабскапітанова. Там заходить між іншими й Рикун. Якщо його там нема, то вона знає напевно, куди пішов!“ — Я кивнув на чет. Головина й пішов із ним до вказаної кімнати. Постукав — ніхто не озивається. Постукав у друге. Почувся шелест і пересування чогось тяжкого: „Хто там?“ питав жіночий голос. „Відчиніть, побачите!“ відповідав я з коридора. Знов шепіт і ледви чутний хід. Ми переглянулись із чет. Головином і вважи в руки пістолі. По кількох ще запитах і відповідях двері відчинилися і „штабскапітанова“ стріла нас чаруючою усмішкою. Мов від нехотя зводилася повільно з канапи, держачи в руках грубезний роман. Ми окинули зором кімнату й не виймаючи з кишень пістолів, завернули до виходу. Рикуну не було. Я перепросив жєнщину, що дармо її потурбував, але до дверей не спішився. Під канапою й по другій стороні під ліжжком людина зміститись не моглаби так, щоб не можна було її помітити. Чет. Головин підсміхнувся і спитав, чи мав вийти. „Лишіться, зараз ідемо оба!“ відповів я. Ся маленька моя нершучість викликала в жєнщині цілком не таке вражіннє, як я сподївався. Я знав уже від Маркова

й сам вигляд сеї особи зраджував, що вона за „цяця“, але під моїм поглядом опустила її нараз ся розважність, з якою вона нас привитала. Усмішка завмерла на устах, а груба книжка опала з рукою на коліна. Її лице прибирало вистрашений, болючий вираз. Ми не виглядали так, щоб нас можна перелякатися, се був упрочім білий день. Було ясно, що „штабскапітанова“ не за себе боїться, а за кого иншого. Саме збирався я промовити щось до неї, як випала їй з рук книжка. Перелякана жінщина крикнула й підскачивши до гори, оглянулася мимовільно позад себе. Та вмить ударилася рукою по устах, начеб вимовила якусь заборонене слово й видивилася на мене безпомічним, розпучливим майже поглядом. Я наблизився до неї й заглянув за канапу, що була за багато відсунена від стіни. І о диво! О поручча канапи опиралось поручча меншої софи й між поруччем та стіною лежав у невивідній, скуленій поставі — мущина.

Для мене була се чимала несподіванка. Сховок був такий незаметний, що годі булоб підозрівати, щоб за опертем канапи, та за плечима жінщини міг хтонебудь скриватися. Дрібка холодної крові і притомности мнимої „штабскапітанової“ — і ми булиб забрались з нічим. „Відкритий“ в сей спосіб чоловік мусів також пережити й відчуті всю непевність свого положення, бо видивився на мене вистрашеними очима і став схвильовано, глибоко віддихати. Довго мусів бідолаха здержуватись, бо до лица вдарила йому кров, а чоло вкрилося густо росинками поту. Жінщина оперлась об вікно й надумувалась очевидно, чи не випадалоб тепер заплакати. Четар У. Г. А. Головин глядів хвильку на жінчину й на мене й аж коли я звернув зір за оперте канапи, прискочив за мною і, вихоплюючи з кишені пістоль, гукнув до незнакомця: „Руки в гору!“ Незнакомець звівся і став поволи видобуватися з невивідного сховку. „Алеж панове“, зачав він дрожащим голосом, „виж не знаєте навіть із ким масте до діла. Се певно якусь непорозумінне...“

„Мовчати!“ перервав йому четар.

Незнакомий мущина викарабкався на середину кімнати й не зважаючись говорити, глядів допитливо раз на чет. Головина, то знов на мене. Мені описали докладно, як мав виглядати Рикун і тепер міг я оглянути вязня і прирівняти, чи ми часом не помилились. Одягнений в чорний, моряцький однострій, сильний та кремезний мущина, з голеним по модному вусом, з мужицьким виразом лица, на яким малювалася якась тупа, непереможна завзятість чи впертість — стояв у вижиданню на середині кімнати і я з його вигляду заключав, що се той самий небезпечний фанатик Рикун, який розпоряджає під сю хвилю волинським селянством.

„Ви будете Рикун?“ — спитав я.

— „Так, я Рикун. Але се певно непорозумінне, бо нащож я вам здавсяб?..“

— „Без зайвих розговорів“, перебив йому громовим голосом чет. Головин.

Сей старшина, родом Маскаль, дуже ненавидів большевиків, через яких не можна було вернути йому до дому й тому хвилювався і тепер, бо Рикуну вважав большевицьким агітатором, а його гово-

ренне пропагандою. Та й ціла подія прибрала несподівано цілком не бажаний для мене оборот. Мені ні на думку не приходило вязнити Рикун. Порівнюючи вискази про нього Харука й Варейчука, признавав я в душі більше оправдання поглядам повіт. команданта, і длятого хотів полишити Рикун на волі, встановляючи над ним пильний та постійний нагляд та обмежуючи йому виїзд із Дубна. Перед сим задумав я иначе розмовитися з ним особисто. Ціле нещастє було лише в тому, що Рикун перед нами скрився, начеб почував за собою провину. Четар Головин звернувся до мене з запитом, що робити з вязнем.

„Невжеж я увязнений?“, спитав здивовано Рикун.

„Як бачите!“, відповів я.

„Так позвольте мені дізнатися хоч, завіщо?“, допитувався осмілений вязень.

„Дуже добре, пане Рикун“, відповідав я йому, „Ми вам уже скажемо, але перед сим поясніть нам, що загнало вас у такий тісний закамарок?“

Одно питанне варта було другого й Рикун так і лишив сей запит без відповіді. Я ще надумувався, чи не пуститиби його таки на волю, бо й попався він нам якось так мимохіть, що його вязнення треба булоб хоч чим не будь виправдати.

„До вас наспіли на мене видно якісь доноси“ — зачав знов Рикун, „але ви позвольте лише зясувати собі по якій програмі я працюю! Оголосіть, чи найдеться хто, що посвідчивби проти мене, або закинув мені якийсь проступок! А чи знаєте ви, що я, як член Трудового Конгресу, обїзджу з власного почину села, щоб охоронити волинське селянство перед баламуцтвами ворожих агітаторів?..“

„Досить нам теревенів плести!“, перебив чет. Головин. Хтось застукав до дверей.

„Прошу!“, вихопилось мені поневільно, бо я сподівався, що буде се не хто инший, як тільки мій прибічник, якого лишив я в кімнаті Маркова. Враз відчинилися двері й до середини увійшов у повній зброї командант пішої комендантської сотні й, віддаючи військовий поклін, звернувся до мене.

„Що з вами?“ кинув він у переході до Рикун.

„Увязнений“, відповів миттю моряк.

„За віщо?“

„Не знаю“, здвигнув плечима Рикун.

Командант сотні зробив ще раз приписану військову поставу й поздоровивши, хотів зачинати у свою чергу нову повінь слів. Я вказав четарови Головинови очима на вязня й сам подався до дверей. Командант вийшов також за мною й на коридорі побачив я мало не цілу сотню озброєних людей, а у входових дверях товпились свіжі, які доперва наспівали.

„Чи се ви увязнили Рикун?“, зачав здавленим голосом командант.

„Не ваше се діло! Чого вам тут треба? По що ви зібрали сюди узброєних людей?“, відповів я і пустився до кімнати Маркова.

Рівночасно почув я, як догадливий чет. Головин перекрутив у своїх дверях ключ. Дорогу до кімнати Маркова заступив схвильований командант і, здоровлячи що друге слово, став безладно вигорювати:

„Пане команданте, се наш чоловік, як ви його зараз не випустите, то я не ручу за своїх людей“.

Я скипів: „Я положу Вас зараз першого трупом як пса! В сій хвилі, щоб я не бачив у гостинниці ні одного чоловіка! Чув?“

На коридорі затихло. Командант упялив у мене зір і, затиснувши кулаки, стояв без можности добути зі себе слово. Оподалік стояло гуртом кілька десятків козаків і мов закам'янілі гляділи на нас без найменшого руху.

„Чув?“, спитав я удруге, наставляючи командантови пістоль.

„Гей, товариші“, звернувся він до козаків, „та пощож ви „в самом деле“ всі зіпхались на коридор? Постороніться-ж там. Гей, вийдіть, я з паном командантом сам, „по совісті“ поговорю!“

Козаки загуділи й подались до виходу. З кімнати Маркова вийшов чет. Федорців.

„Зі стоянок доставити мигом чету нашої залоги! Передом десять саньми й Ви з ними! Але мигом!“, шепнув я прибічникови й він, протискаючись крізь гурт козаків, помчався у сторону сурмацьких казарм. Ми лишились обидва з командантом. У виході показувались час від часу голови козаків, але на коридор не вступали.

„Пустіть нам Рикун, пане команданте“ зачав примилюватись сотенний, „я ручаюсь чесним словом, що він нічого не винен!“

„Ви так певні сього, що він цілком не винен?“, здивувався я, „то виходилоб, начеб ви один про одного все знали. А що буде, коли Рикун винен?“

Командант надумувався: „Ну всеж таки він свій чоловік!“

„А хібаж ми чужі?“ —затягав я нарочно балачку.

„Відомо, що ні, але воно бачите були тут Австрійці та Німці, а коли сі увязнили кого будь, так він більше й не вертався з вязниці!“

„Ах так! Ви думаєте, що й ми Рикунуви скрутимо голову й тому так добиваєтесь його звільнення?“

„Ну, сього ви, положим, не зробите, але чим провинивсь перед Вами Рикун?“

„А хібаж ви мусите се знати, чи думаєте, що я повинен Вам подавати все до відома? Коли покажеться, що Рикун дійсно невинуватий, то його звільниться, за безвинне в'язнення перепроситься, а під ключ візьметься всіх донощиків за се, що його оклеветали, а нас у блуд впровадили“.

(Далі буде.)

АНДРІЙ ЖУК.

Вільне Козацтво.

V. Політичні „пакти“ Вільного Козацтва.

Осідком Козачої Ради вибрано м. Білу Церкву. Передавши дня 10. жовтня 1917 р. постанови з'їзду урядови Центральної Ради, Козача Рада приступила до організації козацтва на містах, під проводом обібраних козаками кожного округу полкових отаманів, до закладання козацьких просвіт і кооперативів по полкових округах, інструкторської і агітаційної школи і т. д. Почав також виходити орган Козачої Ради „Вільний Козак“ під редакцією М. Левицького і п. Кінаша.

В яким дусі провадилась робота Козачої Ради, зглядно які політичні интенції мали особи, які в тій Раді мали провід, про се дав деяке поняття один дуже цікавий документ, який низче наводимо. Є се політичні „пакти“ Вільного Козацтва, оголошені в берлінським „Новім Слові“ з дня 25. листопада 1920 р. Перед тим здається ніде сей документ не появлявся друком. Не можна навіть точно сказати, до якого часу він відноситься. Але судячи по змісту, опрацьовано його ще за часів Центральної Ради, а авторство його належить мабуть п. Полтавцеві.

Ось його зміст:

„Волею всеукраїнського козацького з'їзду від 3-го жовтня 1917 року в м. Чигирині на Київщині в числі до тисячі козацьких послів від сорока тисяч українського козацтва була утворена Українська Козацька Рада як головний військово-організаційно-адміністративний орган Українського Козацтва.

„Визнаючи себе організацією аполітичною й не маючи ніяких орієнтацій, крім власної української, та вважаючи себе по приміру своїх великих прадідів авангардом в боротьбі за волю України, українське козацтво через своїх послів постановило ухвалити слідуєчі пакти, на ґрунті яких бажає вести дальшу працю організації:

1. Самостійна й незалежна Україна.

2. Змагання до получения усіх українських земель в одній незалежній Українській Державі з наданням місцевої автономії тим, на яких по місцевим умовам та традиціям не зможуть розповсюдитись загально-державні закони.

3. Звільнення України від окупуєчого її московського війська та урядових інституцій.

4. Перехід всієї влади на Вкраїні до Українського Уряду, який склався-би тільки з вірних синів України, що працює своєю показали вірність українській національно-державній ідеї та своє розуміння потреб селянства та робітництва.

5. Створення на Вкраїні державного ладу, форму якого повинен вирішити сам нарід через обібрану їм Державну Раду (Сойм) і щоб виборчий закон не позбавив прав виборчих широких верств селянства, козацтва, робітників та взагалі українського громадянства. Стоючи на цьому принципі, козацтво буде боротись з усякою ворожою силою, яка тим або иным засобом захоче насильно накинати Україні небажаний народів Уряд.

6. Такому Урядові козацтво негайно стане до допомоги по забезпеченню внутрішнього твердого ладу та спокою, який покладатиме в основу своєї праці справедливе й рішуче, але людське відношення до всіх громадян України, визнаючи одночасно за неукраїнськими меншостями належні їм національні права. Козацтво також буде боротись проти диктатури якої-небудь партії.

Не порушуючи суспільної рівноправності усіх станів і клясів на Україні, козацтво має на меті опертись на найбільш численні соціальні елементи українського населення-селянства та козацтва — і тому обстоює здійснення широкої земельної реформи в розумінню передання до власного володіння великих маєтків малоземельному та безземельному селянству та козацтву.

8. В робітничому питанню козацтво жадає забезпечення робітничому клясові 8-годинного робітничого дня, соціальну самодіяльність та охорону праці перед визиском.

9. Від сучасного Уряду Центральної Ради козацтво жадає негайного проголошення самостійности України та збудовання Українського Козацького Війська на ґрунті його історичних традицій для боротьби за волю України й національно-економічно-соціальні права Українського Народу. Військо повинно уваяти з себе одноцільну бойову формацію під умілим та відповідальним проводом Військового Отамана та об'єднане однодушним стягом „За волю України й Народу“, залишаючи ведення політики в руках покликаного Уряду та народного представництва.

10. Роважаючи сучасне міжнародне становище, в якому знаходиться Україна, козацтво вважає необхідним сполучити усі свої сили та одноставно стати до оборони України перед всяким посяганням наших ворогів. Але відкидаючи втручання у військові справи політичних партій.

11. З щирим козацьким серцем та братнім привітом звертається українське козацтво до братів-козаків Кубані, Тереху та Дону, які надіслали своїх делегатів на з'їзд українського козацтва й бажає, аби згода та міцний союз ліг на вічні часи між усіма козаками.

12. Українське козацтво, обираючи Козачу Раду, надає їй право кооптації необхідних членів та зміни свого внутрішнього урядування по тям або іншим вимогам; видавати накази та розпорядження по козацькому Війську, входити в договори та порозуміння з ріжними організаціями, які не противні українській ідеї і в межах, котрі не противні цілям, зазначеним козацтвом, а також загальному власному українському ділові, народові та Україні.*

Як бачимо ці „пакти“ політичною своєю стороною різко різняються від постанов козачого з'їзду, наведених в попереднім розділі. Коли з'їзд своєю політичною плятформою прийняв демократично-республіканський устрій України в федеративній звязи з Росією, то „пакти“ виставляють „самостійну й незалежну Україну“ та домагаються від Центральної Ради негайного проголошення сеї самостійности, а що до внутрішнього ладу, то порішення сеї справи полишають самому народові через Державну Раду.

Се був в усякім разі поступ в розвою української політичної думки. Відомо, що на такій позиції стояли й давні політичні групи, напр. партія самостійників соціалістів, але керуючі кола соціалістичної демократії ставились з резервою до самостійницьких течій, а до Вільного Козацтва, центром якого стала Козача Рада в Білій Церкві, відношенне було цілком неприхильне.

Неназваний по імені один з адютантів гетьмана Скоропадського ось що оповідав про се відношенне в „Голосі Кієва“*): „Ми повязали зносини з Грушівським та писали йому кілька разів, що Рада веде руйницьку роботу“... Рада скликала саме тоді військовий з'їзд. На з'їзді говорено про се, що в Білій Церкві сидить чоловік, який хоче роздавати булави. Центральна Рада уважала нас чорносотенною організацією, названо нас державою в державі.

(Далі буде.)

*) ВСВУ. ч. 30 з р. 1918.

„Осторога перед обманцями і провокаторами“.

Під таким заголовком помістили ми статтю в 2. (24) числі, на 13. сторони нашого журналу з дня 15. січня с. р. з фотографічною знімкою конверти, як острогу перед безіменними збірками в Зєдинених Державах Америки й Канади.

Того рода остроги серед теперішніх відносин на чужині не уважаємо ніколи зайвими, навпаки вони повинні як найчастійше пригадувати українському громадянству, а передусім ініціаторам публичних збірок, що як-раз у грошевих справах треба бути все обережним, а в публичній грошевій господарці придержуватися правил і форм, які не давалиби ворогам нагоди витворювати зневіри серед тих карних членів нашої нації, які переняті її важкими завданнями, жертвують усе, що „нині, серед невідрадних матеріяльних відносин, вони жертвувати в силі“.

Наша острога осягнула свою ціль, бо від „Самопомочі“, Допомогової Централі для частин УГА. в Йозефові ЧСР., одержали ми повідомленне-запевненне, що червоні конверти з написом: „Різдвяний дар для Українських Січових Стрільців“ не були розкинені по цілій Америці й Канаді, як хибно нас інформовано, а видані й роздані лише в Нью-Йорку не ким иншим, а нашою Українською Лігою Американських Горожан і Ветеранів дня 19. листопада 1922. в церкві св. Юрія, підчас поминального Богослуження за поляглих Стрільців.

Гроші, зібрані за посередництвом червоних конверт і з устроєного Стрільцького Вечера в Нью-Йорку, дня 29. листопада 1922. в сумі 300 ам. долярів, переслано на адресу проф. д-ра Степана Смаль-Стоцького у Празі, який переслав їх по виміні на 9 666:80 кч. „Самопомочі“, Допомоговій Централі для частин УГА. в Йозефові.

Українська Ліга Американських Горожан і Ветеранів — се одна з найкращих наших організацій у Зєдинених Державах Америки, яка, крім невсипучої праці в користь української справи між чужинцями, підпомагає своїми обильними жертвами й Допомогову Централю для частин УГА.

Се спокійне, самопевне становище, яке в почуттю свого чесного наміру й діла заняла супроти нашої остроги Українська Ліга Американських Горожан і Ветеранів, а передусім її голова, Вп. Степан Дембицький, — повинно бути гарним приміром до наслідування тим нашим громадянам, які ще всяку провірку публичного майна або хочби тільки жаданне потрібних вияснень у тім напрямі уважають особистою образою.

Звіт

праці Виділу Культурно-Просвітного Кружка та його секцій,
курсів і установ

від 1. червня 1922 до 31. грудня 1922.

III.

Курс натуральний гімназіно-реальний. Наука на сьому курсі відбувається у двох відділах а то: I. відділ становить гімназ. реаль. курс і виші

поодинокі гімн. реалъ. класи. II. відділ нищий становить поодинокі гімн. реалъ. класи.

Всіх учнів має гімназія з реальними паралелями 110., з того на матуральний курс і вищі класи припадає 99. учнів, а на інші класи 11.

Наука на матуральнім курсі зачалася 6. листопада 1922 й відбувалася від год. 8 до 1-ої щодня за винятком неділі і укр. кат. свят у салі таборової УМСА., а опісля в тих самих годинах у таборі Д. Наука в нищих класах відбувалася в той спосіб, що учні поодиноких клас ходили на відповідні години до вчительського семінара, за винятком греки й латини. Від 11. грудня 1922, відбувається для них окремо наука української і німецької мови, латини, греки та релігії в салі КПК. від години 8 до 12. щодня. На матуральних курсах учать слідуочі: Кравець Остап, о. Кривуцький Мірон, Гула Федь, Дольницький Мірон, Вахняк Дмитро, Балицький Олекса, Онишкевич Тадей, Чорномаз Василь і Будз Петро. В нищих класах учать окремо о. Кривуцький Мірон, Вахняк Дмитро й Балицький Олекса.

Досі виступив із гімназійного курсу 1. учень, а з реального прогнано двоє.

З нагоди свята „День Просвіти“ ціла гімназія брала участь у сьому святі.

Розпорядком Уряду ЗУНР. в грудня 1922 ч. 373/22 переіменено сі курси в правильну гімназію і як така носить вона тепер назву „Державна Українська Еміграційна Гімназія з реальними паралелями ім. Президента д-ра Е. Петрушевича.“

Матуральний семінарийний курс і нищий семінарийний курс. Наука на сих курсах відбувається у трьох відділах, а саме: I. відділ становить приготовляючий курс, II. відділ становить 1- і 2-ий рік разом, III. відділ становить 3- і 4-ий рік разом.

Усіх учнів числить семінар 56. З того припадає: на приготов. курс 16 учнів, на 1- і 2-ий рік 18 учнів, на 3- і 4-ий рік 22 учнів.

Наука на 1., 2., 3. і 4. рр. почалася 6. листопада 1922 й відбувається кожного дня крім неділі і укр. кат. свят у салі КПК. від год. 8. до 1. для 3. і 4. року й від 1. до 6. год. вечером для 1. і 2. року. Початок науки для приготовляючого курсу відрочено на пізніше, а то іза недостатчі вільної шкільної салі. Правильна наука почалася вкінці дня 5. грудня 1922, коли приладжено другу научну салю і відбувається від год. 1. до 5. попол.

В учительськім семінарі вчать слідуочі вчительські сили: Гула Федь, Кравець Остап, о. Кривуцький Мірон, Дольницький Мірон, Вахняк Дмитро, Балицький Олекса, Чорномаз Василь, Будз Петро, Крічківський Володимир, Вовк Петро й Гошовський Пилип.

Дня 8. грудня 1922 р. взяв учительський семінар участь у святі „Просвіти“.

Розпорядком Уряду ЗУНР. з грудня 1922 р., ч. 373/22, переіменено ті курси у правильний учительський семінар і як такий носить він тепер назву „Державний Український Еміграційний Учительський Семінар ім. Івана Франка зі школою вправ“.

I-ий кооперативний курс. Сей курс зачався 2. січня 1922 і зразу вписалося до нього 87 членів тут. табора переважно підстаршин і стрільців, хоч не бракло і старшин. Учасники курсу мали лише в більшій часті укінчену народну школу, однак у шести місяцях тревання науки поробили дуже гарні успіхи й до науки прикладалися з незвичайною пильністю. Курс скінчився з початком липня 1922 і 32 учасникам видано свідоцтва, а 5-ом лиш посвідки, бо вони його правильно не скінчили будьто через виїзд з табора, будьто через відхід до лічниці. Так осягнув Виділ КПК. намічену ціль і 32-ох робітників важної для нас галузи економічного життя перейшло в запас для важкої праці в селі й місті нашої ворогом доптаной Батьківщини. Як учителя на сьому курсі працювали: чет. др. Іван Мельницький і в його руках спочивали управа курсу, а дальше пор. Костюк, сот. Яблонський, чет. Сярий і хор. Шенгавт.

Доповняючий кооперативний курс. Сей курс засновано ухвалою Виділу КПК. з дня 18. листопада 1922 на проханнє 15 учасників бувшого кооперативного курсу. Наука відбувається щодня у вечірніх годинах від 6. до 9. Викладається на ньому такі предмети: купецькі рахунки, книго-

водство, дещо про організацію кооператив, торговельний закон і вибрані питання з національної економії. Вчать на сьому курсі: сот. Ленартович, чет. Рудий і чет. Хухра. Учасники курсу прикладаються до науки дуже пильно й бажають здобути собі можливо найширше знання в організованню і веденю кооператив. Наука на сьому курсі треватиме три місяці.

2-ий кооперативний курс. Засновано його в таборі ухвалою Виділу КПК. з дня 9. грудня 1922. Учасники того курсу в більшости ті, що покінчили віділову школу або курс вищої освіти.

В плян науки сього курсу ввійшли отсі предмети: Про кооперацію та історію її розвитку за границею і у нас, наука про торговлю і вексель, ділова переписка, купецькі рахунки, книговодство, торговельне право, національна економія і торговельна географія.

Вчать на сьому курсі: сот. Ленартович, чет. Рудий, чет. Хухра й чет. Дольницький.

Наука розпочалася 18. грудня 1922, відбувається щоденно 5 годин, а курс треватиме 5 місяців.

Учасники обох істнующих тепер курсів зобов'язалися на цілі тих курсів зложити по 2 к. ч., вписового і платити по 5 к. ч. місячно, щоби в той спосіб прийти КПК. з полешкою у його видатках. — Виділ КПК. для учасників обох сих курсів передплачує „Господарсько-Кооперативний Часопис“, який виходить у Львові.

Курс вищої математики. Сей курс тревав від 1. вересня 1922. Виклади відбувались по 2. год. денно. Від 6. до 7. рано інтегральний рахунок, а від 10. до 11. теоретична механіка. Першого викладу слухало 6-ох, а другого 13-ох учасників. Получені з веденнем обох курсів видатки покривав КПК.

Курс експльозивних моторів. Тому, що до сеї пори не було в нас технічно фахових шкіл ні в Галичині ні подібних курсів на еміграції, а на кождім місці дається відчувати недостачу відповідно фахово вишколених людей, засновано заходом КПК. дня 25. грудня 1922 курс експльозивних моторів. Наука на сьому курсі зачалася того самого дня в таборі Д., в окремо на се призначеній салі. Завданнем курсу є вишколенне фахових людей: шоферів, машиністів до моторових машин, моторових плугів, молотілень і т. п. До провадження курсу спровадив КПК. фахові сили, а технічний провід передав пор. Прохурському. На сьому курсі вчать пор. Томорук і чет. Грицина, а по при се ще сот. Кравець. Курс треватиме 5 до 6 місяців; через перші чотири наука відбуватиметься про найпотрібніщі й найважніщі складові части експльозивних моторів і про їх моделі й саме при помочі їх відбувається ся наглядна наука. КПК. відступив також управі курсу для користування при науці приладдя своєї слюсарської робітні.

У плян теоретичної науки входять такі предмети: фізика, рисунки, (рисоване поодиноких складових частий моторів і їх перерізів), наука про мотори взагалі і про їх діланне.

Наука відбувається щодня крім свят від год. 1. до 3-ої. Учасників числить тепер курс 106, переважно стрільців і підстаршин, які платять за науку по 10 к. ч. місячно на частинне покритте видатків курсу.

Редакція „Українського Скитальця“. В часі від 1. червня до 31. жовтня 1922 виходив „Український Скиталець“ періодично як ілюстрований місячник на 16 сторінках друку подвійної вісімки. В тім часі вийшло 5 чисел, а від початку існування журналу 18 чисел. Передплата його вносила річно: в Чехословаччині 50 к. ч., в Австрії 800 а. к., в Югославії 60 дін., у Німеччині 200 марок, у Канаді 3 дол., а в Зєдинених Держ. Півн. Америки 2 дол. Ціна поодинокого числа без пересилки вносила 4 к. ч.

Наклад кожного числа вносив 1000 примірників, а з сього розсилано: в Чехословаччині 347, до Канади і Зєд. Держ. Півн. Америки 221, до Німеччини 22, до Австрії 51, до Югославії 4, до Болгарії 2, до Румунії 3, до Франції 2, до Норвегії 1, до Сиберії 2, до Італії 3 і до Бельгії 2 примірників.

Крім сього висилано „Український Скиталець“ у заміну за часописи й видавництва, до університетів і архівів даром у числі 32 примірників. Решту примірників розпродувано у крамниці в таборі, але їх не розходилося багато. Запримітити треба, що найбільше відборців мав „Український Скиталець“ між стрільцями Української Галицької Армії, які перебувають по робітничих відділах на Чехословаччині й між нашими заморськими братами. Одні цінять

„Українського Скитальця“ і купують його, бо в нім видять зеркало своєї душі, а другі тому, що відчувають духа УГА. і цікавляться життям решток її, що перебувають під сю пору поза межами рідного краю.

Від 1. листопада 1922 перенесено редакцію до Відня і вона перестала властиво бути безпосередньою установою КПК. Від цього часу „Український Скиталець“ виходить правильно як ілюстрований двотижневик на 48 сторінок звичайної вісімки.

Відчитова комісія. Заходом відчитової комісії відбулися слідуєчі відчити: д-ра Мельницького: Як має виглядати організація нашого села; сан. пор. Ваврика: Як зберігати здоров'я; чет. Дольницького: Історія Східної Галичини (2 відчити); хор. Гошовського: Матірня мова; хор. Гули: Механіка неба; д-ра Кметя: Про чахогку.

Слухачів на поодиноких відчитих було найбільше 230.

З приходом зими відчитів не можна було продовжувати, бо так прелегенти як і інші мешканці табору були заняті направию і забезпеченням своїх домівок, а крім цього ще ті, які входили під увагу як прелегенти, заняті були організацією різних таборових курсів і працею на них.

Архів. Головна праця в архіві полягала на дальшій збиранню матеріялів по історії нашої визвольної боротьби. Архів під зарядом пор. Пастернака, а по його виїзді на відпустку для студій чет. Миханця зріс до 750 чисел каталога в 2821 предмет.

Подрібний стан архіву представляється так: Історія поодиноких частин УГА. 49, Історичні оповідання і спомини 33, Дневники з оперативними прилогами 10, Військові прикази 29, Писання на загальні теми 32, Мапи, шкіри і пляни 50, Світлини 65, Малюнки й рисунки 17, Летучі листки й відозви 20, Афіші, плякати і програмки 73, Книжки і брошури 19, Військові печатки 21, Ноти 4, Часописи 54, Витинки з часописий 65, Військові друки 4, Всячина 169.

Крім цього в ще 11 чисел музейних предметів.

При архіві ведеться також таборовий дневник. Заряд архіву має ще до перекаталоговання деякі річи з архіву КПК. з Німецького Яблонного (около 116 чисел).

З прикрістю мусить Виділ заявити, що по виїзді пор. Пастернака архів попав у деякий нелад, а се ізза занедбання його чи невміння ведення теперішнім архіварем. Спеціально таборовий дневник ведений дуже не повно й не точно.

Бібліотека в переплетню. З днем 31. мая бібліотека КПК складалася з 5425 томів, а теперішній її стан з днем 31. грудня виносить 6590 томів. У тім числі є книжок українських 2312, німецьких 1169, чеських, російських, англійських, французьких, італійських і польських разом 665. В часі від 31. мая до 31. грудня 1922 закуплено 477 книжок. Даром одержала бібліотека 254 книжок. На се зложилися такі поважніші числа як редакція „Укр. Скитальця“ 23, роб. відділ Чеські Будейовиці 170, та роб. відділ пор. Прохурського в Кошицях.

Бібліотека визичила за сей час 8450 книжок. Визичувано лише два рази тижнево. Годиться при сім замітити, що деякі члени мимо обов'язуючого правильного передержують книжки за довго, а часом цілком їх не звертають через що і стан бібліотеки й загал читаючих дуже терпить.

При бібліотеці ведеться переплетня. Працює в ній трьох людей. Переплетня оплачується зовсім, бо оправа в місті коштувалаби значно більше. За час від 1. червня до 31. грудня 1922 оправлено 843 книжок.

Курс англійської і французької мови. В часі шкільних ферій ведено з рамени КПК. курс французької і англійської мови. Перший вів пор. Веґера, другий чет. Бровко. Користали з нього головоно перебуваючі на феріях студенти, тому з закінченням шкільних ферій розв'язано ті курси.

Останньою установою КПК., про яку для цілости звіту треба агадати, се крамниця КПК. Точні дані про неї подає Bilanz, який предкладається в залученню. Крамниця і її філія в таборі Д. своїми доходами фінансували всі видатки, зв'язані з розвитком життя кружка, бо ні членські вкладки за се річче в сумі 3529 к. ч., ні жертви в сумі 782-96 к. ч. не могли покрити 84-90 к. ч. загальних видатків кружка. По якісь спеціальні підмоги Виділ навіть не звертався до нікого.

Се в найважніших чертах нарис праці за час від 1. червня до 31. грудня 1922 р.

Не величатися нам нині успіхами сеї праці, бо при зорганізованості, доцільності і захопленню всіх інтелектуальних сил повинні вони бути далеко кращі.

З вислуду сеї праці ми можемо витягнути для себе одну лиш науку на будуче, а се, що лише зорганізована й доцільна й безвпинна праця по словам нашого генія Івана Франка „працювать, працювать, працювать і в праці сконать“ і власні сили, закріплені і сперті на величній традиції визвольних наших змагань, доведуть нас туди, куди всі так горячо бажаємо, у наш милий, свобідний, рідний край.

Тож Не вітхай, Скитальче, а працой
І одно памятай:
Тільки праця одна
Захистить Рідний Край.“

Йозефів, дня 14. січня 1923.

Володимир Войчак вр.
секретар.

Мірон Дольницький, чет УГА. вр.
голова.

Зі Скитальщини.

Прага, Ч. С. Р. Мені, як спеціальному кореспондентови „Українського Скитальця“ прикро писати, що Прага, яка побіч Відня і Берліна стала чи не найважнішим осередком, особливо що до чисельности нашої еміграції, не представляє того, чим повинна бути. Між студентством:

„Кипить, пугириться, гуде, сичить.

У верх шумовинне під небо летить“,

коли роздумавш чому — соромно стане. Студентська поміч, . . . верховлада, партії та й взагалі не знати що. Зате зовсім краще, якби контраст до сього йде життє між стрільцями УГА. Курси неграмотних, що їх провадить чет. Мороз Микола, майже на укінченню. Кінчаться теж курси національної культури, історії, географії, літератури, а зате в повнім розгоні йде господарський курс. Сі курси провадять старшини УГА, тепер як студенти агрономії, згуртовані в товаристві: „Ріля“, і вже від 15. січня с. р. по черзі викладають. Предметами навчання є: наука про почву, сили природи, годівля домашніх звірят, дробу-ростини і їхні недуги, садівництво, бжільництво і взагалі науки, що входять у склад господарського знання. Крім теоретичних наук передбачується також прогульки на взірцеві господарства в околиці. Стрільці — тому, що порокидвані частинами по цілій Празі — живуть нарізно-осібно. Сходяться лише принагідно на концертах, чи вечірках, що їх улаштовує „Академічна Громада“, або й старше українське емігрантське громадянство. Святвечір обходив кождий відділ осібно. Особливо гарно пройшов він у гуртку, що міститься в казармах „Іжго з Подєбраду“ і в „Інвалідівні“. Довкола довгого стола у просторій кімнаті засіла стрілецька сім'я до спільної вечері. „Не в ріднім гуртку, не на рідній землі, а далеко від рідних стріх на скитанню вже в четверте стрічаємо...“, промовив командант курія сот. Федяк... „Дасть Бог, що отсей святвечір буде вже останній на чужині“ — відповів щиро, зі сльозами в очах ст. дес. Зварун, дякуючи за привіт. Понеслися звуки коляди, й хоч не розносився пахучий запах свіжого сіна, ні не виглядав із кутка дідух, радість і бадьорість малювалися на лиці кожного стрільця. Хотілося посидіти, поговорити, але треба було спішити до другого гуртка в приюті для інвалідів, куди запрошено чужих, поважних гостей. У просторій стрілецькій кімнаті, освіченій трьома лямпіонами, за широким столом накритим білими скатертями й заставленим на вхрест зложеними колачами, ласощами, живими квітами, засіли на почесних місцях під великим тризубом і образом Шевченка, від якого повилась кругом здовж стін і вікон зелені вінці, затікані синьожовтими прапорцями — чл. гості полк. Др. Міхль, полк. Др. Кавдере, полк. Кучера, підполк. Енглє, мир. Др. Фішер, кап. Кубеш, ц. Прокоп, українські старшини, підстаршини і стрільці. По привітанням

належали до стрілецького хору в Німецькім Яблоннім, а який провадив якраз хор. Кульчицький. Всі відділи УГА. у Празі мають свій спільний забавовий комітет, якого головою є сот. УГА. Качмар, а якого завданням є улаштувати стрілецькі забави, чайні вечери, фестини, прогульки і т. п. До забавового комітету кожний зі стрільців платить вкладки, які в міру потреби підвищуються. Сей комітет зі своїх фондів дав певні суми на народні цілі, як „Рідна Школа“, „Просвіта“ і т. п. Тільки в Празі. Вазагалі можна сказати одно. Стрільці при добрім проводі горнутья до доброго. Вони вже свідомі одиниці, які знають чого потреба в життю й до того горнутья з великим зацікавленням.

П...

Берно, Ч. С. Р.

Святий Вечір.

I.

Сьогорічний Св. Вечір відбули наші берненські скитальці в дружній сімі тутешнього курія УГА. та „Української Академічної Громади“, як мож було урочисто-традиційно. Сотні чч. 36, 37 і 38 обходили його у своїх мешкальних приміщенях. Точно о 18. годині мов колись запорожці, заслі стрільці при довгих трапезах. Між ними їхні команданти і як гості кількох старшин чсл. армії. По середині бараку стояв великий, чепурно виготовлений вертеп, над яким пробивалися через блакитний і жовтий папір тьмаві і ясні проміння ел. світла, що золотом писали атак тризуба, а довкруг нього колом слова: „Україно, Христос раждається!“ Сей гарний образ доповняла соковита зелень ялинок і вінців, якими були обведені вертеп і державний знак. Сю примьну несподіванку справила всім вібраним діяльна „Просвіта“ при куріні в Берні, покористувавшись хистом і вродженим смаком деяких стрільців. Кухарі починають роздавати у стрілецькі їдунки кутю. В сій хвилі веється: „Бог предвічний“... „Акад. Громада“ прийшла по старому а прегарному нашому звичаю з колядою до братів стрільців, щоб побажати їм устами сот. Черевка „Веселих свят“. Святочний настроій переходить у торжественність. Наша рідна коляда... Хтож її не чув, хтож її не співав під віконцями курних хат українського села! З лиць стрільців пробивається зворушення. Можна вчитати з їх очий тугу-думку: „Я тут на чужині, хоча у щирім гурті друзів-побратимів, але далеко від Рідної Землі“. Та сю думку доганяє повкwapно друга: „там іще розсіяв кат, клятий ворог; що в тій самій може хвилі знущається над моїми, над моїм народом“. І миттю уступає місце сердечно-тужливий погляд стрільця — грізному для кожного ворога України виглядови, стрільця — непохитного сторожа української державности, свідомого своїх обов'язків Українського Галицького Стрільця.

Академічний Хор відходить, щоб заколядувати ще Болгарам і наспіти в час на вечерю „Укр. Акад. Громади“.

Подають дальші національні страви: борщ, голубці, кншіш. Чужинці не можуть налюбуватися сими українськими присмаками. Сот. Купчанко передає стрілетству берненського курія бажання веселих свят від Правительства, старшинства і стрілетства Української Галицької Армії. Вказуючи на сяючий тризуб порівнює він його зі звіздою, що освічувала трьом царям їхню путь, аж доки не побачили новонароджене диття, Христа-Бога. Так і нам сята буде й на далі сей наш золотий тризуб, доки не осягнемо нашої мети, доки під сям знаком не вступимо через виборений Львів до увільненого Ківа. Складають також святочні желання речники присутних чсл. старшин. У відповідь прирікає стр. Василь Турус в імені своїх побратимів, стояти як мур в обороні української державности, бути готовим на кождочасний зазив нашого правного Правительства, щоби знов ухопити за кріс для остаточного очищення Рідної Землі від язви-гангрини Славянства, від гнилої Ляшні. Бесіди чергуються колядками, народніми та стрілецькими піснями, а о 22. годині кінчиться гідно Св. Вечір у сих трьох сотнях. Подібно відбувався Св. Вечір у сотні ч. 35, яка ізза великої віддалі своїх приміщень не могла на жаль відсвяткувати Свят-Вечір спільно з прочими сотнями бернянського курія. Окрім українського команданта загоостили до сеї сотні ще і 3 чсл. старшини. За старанням „Просвіти“ прийшли до неї теж колядники з прочих трьох сотень. Ст. дес. Садовський з рамени „Просвіти“ побажав їм: веселих свят!

II.

„Укр. Акад. Громада“ в Берні засіла до Св. Вечері в харчівні славянського студентства. Завдяки голові УГА, студ. звір. лік. А. Баазара й комісії для зовнішніх зносин, яка занялася уладженням св. вечері, відбулась вона в акад. мензі. На Св. Вечір прибуло багато гостей, між ними кмдуючий Моравії та Шлеська, генерал Підгайський з дочкою, ректор звіролікарської школи, Др. Секера, куратор акад. мензи, професор техніки інж. Главінка, відпоручники тов. „Слован“ під проводом голови п-ні президентової Лінаржової. Загостили теж відпоручники болгарського й руського студентства. Гостий витав у імені УГА, студ. земледіл. Церковний. Акад. хор зробив се свято відспіванням колядок, а опісля ще й народніх пісень, більше різномаїтним. Чисельно присутні чужинці чудовалися милозвучною пишнотою наших

Робітничий відділ УГА. в Берні, Ч. С. Р. (+ Командант відділу сот. УГА. Газдайка Петро.)

пісень, цікавилися нашими різдвяними звичаями. Рівнож вразило привмю гостий, коли побачили, що всі національно свідомі члени УГА. носять на лівім рамени смуток на знак жалоби за розстріляними Ляхами національними мучениками: Стефаном Мельничуком, Петром Шереметою, Луцейком і Крупою. У своїй бесіді висвітлив канд. звір. лік. Черевко теперішню хвилю, яку переживає укр. нарід та висказав подяку чеському народови за уділення захисту укр. еміграції. Слідували далі бесіди проф. інж. Главінки, відпоручника болгарських студентів. Говорив також один руський і висловив бажання, щоб славянські народи жили як рівні з рівними. У другій половині св. вечері прийшли стрільці з колядою до своїх співборців за волю щастя України. При виді дорогої нам зубчатки та нічим неспляженого однострою стрільця Української Галицької Армії пригадалися дні слави, пережиті в геройській Grande Armée українського народу. І не один із теперішніх студентів пригадав собі Св.-Вечір, який святкував він з тим-же стрільцем 1918 р. в окопах під Львовом, як виходив він з ним тоді та стежу під Хировом, як ішов пробоем з ним рамя об рамя на ворога під Белзом. Пригадався дальший Св.-Вечір 1919 р., коли то по тяжких боях з новим ворогом лежав він у тифозній лікарні побіч тогож самого стрільця... І майнули думкою дальші роки скитання: Тухолья, Яблонне, Ліберець, Йовєфів, доля студента — емігранта, у

нення 20.000 рідних братів... А коли один болгарський студент виголосив палку деклямацію, в якій прославляється героїчну визвольну боротьбу болгарського народу, яка увінчалася повстанням болгарської держави, не знайшовся між студентами ніхто, який не побажав би щиро, при обопільній допомозі свого стрільця здійснити свою мрію, скінчити свої науки в користь рідної держави на університеті вільного Києва або Львова...

Свято в УГА. протягнулося до 23. год. З приємністю належить надмірити, що не подавано ніяких острих напоїв.

Як уже сказано колядував акад. хор. УГА. ще перед св. вечерю у Болгарів. По своїй св. вечері заколядували українські студенти ще й Югославнам і „землячкам“, яких з Москалями лучить тільки одержувана стипендія через росс. студентську організацію. Вітха з приводу сього нашого звичаю була надавичайна, в першій мірі в Болгарів. Підчас коляди „землячкам“ чути було з уст Москалів: „запорожці, запорожці прийшли“... До колядників приєднались „землячки“ зі словами: „се-ж наші... се-ж браття... наша-ж українська мова... ми полтавські Українці... ми сини одного українського народу“. Дехто з них цілував з щирої радості жовто-блакитні стяжки, які носили укр. студенти. Югославяни й Москвини витали Українців гідно, у своїх промовах бажали, щоб український і руський народ жили у згоді. Правда тяжко вимавлялось ними слово: Україна, український нарід, але помітно було, що поняття: южно-руський, малоруський перейшли вже до історії і що перероджують думка, що смачний український хліб буде ще смачніший, коли буде він чесно купований, а не граблений. Один „землячок“ виголосив у присутності сотки руських студентів бесіду в українській мові на тему єдності й величі одного укр. народу.

Так прийшов сьогорічний укр. Св.-Вечір у Берні. Обеднались з сеї нагоди звиш 500 укр. душ у спільній думці-любві до дорогої Вітчизни, удобрились вони ще завзятіше до важкої а близької хвилі будувати своєму великому Народови на кістках гнобителів храм волі і щастя.

Орадея Марє. Румунія. Гурток інтернованих у названім місті в письмі до нас пише о присиланні українських часописів, головню о „Український Прарор“. Миж иншим пише так: Скитальця чч. 19, 20 і 21 одержали. Вражінне гарне. Наш маленкий гурток дуже цікавиться і радо витає в себе „Скитальця“, котрий одинокий має ще до нас доступ. Його напрямом дуже гарний і доцільний. Провідна думка: власними силами і кровю-олиною реальна і здорова. Заваятте, посвята й ірландські способи боротьби повинні бути вщиплені у кров кождому українському стрільцеві — шовіністична любов і високо розвинене чуття товарискости до своїх — а се в кождій стрічці. Скитальця. Якраз чоґо треба. На скілько напрямом Скитальця доцільний, най се послужить доказом, що в нас вчать ся промов поміщених у Скитальці на память. При сім мушу зазначити, що і в нас, де ми відірвані від культурного світа, кишені на тяжкі фізичні терпіння, голод і холод, час не прийшов марно. Хоч робота трохи пиняво йде — ціль еміграції сяк так осягнена. Ніхто вже не чекає, коли Антанта визнає Східну Галичину, а чекає кождий приказу йти і її визволяти та кроваво мстити кривди народу. Дай, Бог, скоро!..

Іоєфів. Ч. С. Р. З Українського табору. Вже третя зима сього року. Ся остання найострійша. Мороз молодецький. Скрипить під ногами, в бараки всіх наганяє. Тільки в обідній порі спішать усі до своєї мами — кухні з їдунками й утікають до своїх „кімнат“. В школах уже по піврічній конференції. Ученики або веселі — або посмутніли. Вони вже тепер беруться до роботи, щоб надробити те, що провівали в першій півріччю... Життє заморозилось, чи може теж заснуло як і природа кругом. Тільки час від часу управитель стрілецького захисту „пустить“ кіно в таборівім театрі. Воно стається єдиною розривкою. Не своїми на екрані випровадженими образами розважає таборитів, ні!.. а критичним лібреттом, виголошуваним гостями зпід екрану. Одним словом — забава. Бавиться і студент і професор як сімя одна велика, і стрілець і старшина. Тільки „Микола“ час від часу попросить о спокій, але його мало хто слухає, бо він хоч і популярний в таборі, не виробив іще собі належного респекту. Дня 7. лютого виїхала військова музика до Опочного, на похорон ст. дес. УГА. Шалагіна, де згинув він траїчною смертю. Як

громом вправила ся вістка таборитів, тимбільше, що припадок стався в місцевості на 15 км. усього від табору віддаленій, а покійний тішився загалом сямпатією в усіх своїх товаришів. Умер нагло-несподівано... Музика вібралася і двома великими драбинистими возами відіхала до Опочного, а за ними й головний командант частин УГА. в ЧСР. зі своїм прибічником і пол. духовником. Дня 11. лютого в місцевій гарнізонній церкві відбулося поминальне Богослуження по померших у січці й лютім членах УГА. Правив пол. духовник о. М. Кривуцький, співав стрілецький хор, а військова музика грала. Після Богослуження частини УГА. під звуки музики вертали в порядку до табору. Дня 12. лютого 1923. Гурток аматорів „Самбірців“ виставив у таборівім театрі Тогобочного: „Борці за мрії“. Кождий з таборитів спішив радо до театру, бо прагнув його — та гурток сей не зовсім удоволив бажань публики. Видно незорганізованість, невідповідно розподілені ролі й за слабу підготовку. Одна музика, що грала в антрактах, не завела слухачів. Вона не грала концертних кусників, але се, що грала — грала дійсно гарно. Слідно систематичну й невсипучу працю бул. УГА. Барана Пилипа та серйозність музикантів. Ціллю вистави було прибирати децю гроший на памятник одн. стр. УГА. Шемердяка Николи, студ. гірничої академії, який перед роком помер у Пішбрани. Зібрано чистого зиску Кч. 453-36. Дня 13. лютого 1923. Управа матуральних курсів державної гімназії і семінарії в причини сильного морозу замкнула школи. Се в деяких викликало велике вдоволення, бо наші ученики вже хоч і старші й поважніші та, раз засівши на шкільну лавку, зрвсім зішклярились і поведяться по школярськи. Дня 15. лютого 1923. Подвійне в нас сьгодніє свято. І Стрітєння Господне і ще одно... вечером у місцевій гарнізонній церкві наш стрілецький кавалерський стан пращав свого товариша булавн. Можилівського Михайла. О 7-30 відбулося його вінчанне з п-ною Марусею Мамчинівною. Цілий майже табір вирушив на се, в нас дуже рідке врочище. Прийшли теж і міські „красуни“, що зітхаючи, зраджували охоту стати перед пол. духовником і повторяти його слово. Стрілецький хор, під проводом чет. Яворського Степана, вовеличив хвилю, а о 9 год. у стрілецькім захисті в тіснійшому гурткови відбулося домашнє весілле з музиками-тільки без коровая. Гості вибачили, бо знають, що новоженці-Скитальці.

Опочно. Робічний відділ У. Г. А. День 5 і 6 лютого були найбільш болючими й неприємними днями для тутешнього роб. відділу УГА. В сьому дні помер у тутешній лічниці член УГА. ст. дес. Яків Шалагин. Ми стрільці УГА. вже не одно пережили. Немає нікого майже з нас, якийби не видерся прямо із кіхті смерти й тому вона не робить на нас незвичайного вражіння. Страшніше дивитись на життє, в якому діється ось таке ненормальне явище, яке якраз мало у нас місце. Я довго думав чи поділитися з рештою стрільців УГА. із сим сумним фактом і остаточно рішився. Правда — хоч вона сумна і прикра — але правда й тому думаю, що всі товариші мої, члени УГА., приймаючи сей сумний факт до відомости, осудять його й дивитися будуть на нього як на щось звиродніле, нелюдське. Ст. дес. Яків Шалагин кілька днів перед смертю посварився приватно зі стр. Повшком з того самого відділу. В часі сварки покійний ударив свого противника у твар. З сього вивязалася обопільна бійка й ворожнеча, яка закінчялася тим, що коли покійний Шалагин ранком дня 5. лютого ще спав, стр. Повшок напав на нього з ножем і пробив у голову.*) Колиж інші пробудилися, покійний безпритомний купався у крові — а Повшок утік. По кількох годинах він прийшов до відділу, де його й арештовано та віддано горожанським чеським властям, а ранений

*) Український Галицький Стрілець, який у свідомім розумінню свого високого післанництва пережив найтящі хвилі терпінь, трудів і саможертви нашої УГА., не підніс ніколи своєї руки навіть на ворога, коли бачив, що він лежав перед ним безборонним. Не підніс на нього своєї руки, бо свідомий був сього, що сим сплямивби стрілецьку славу й лицарську постать Українського Галицького Стрільця, а що найважніше він переставби був бути членом сеї героїської Сімї. Якою не булаби провина Покійника, то сей гансбний учинок Повшка супроти свого рідного й довголітнього товариша недолі — ми пятнуємо, як щось огидного й подлого, а наші стрілецькі ряди перед скритовбивцем — раз на все замикаємо. Примітка Релакції.

Шалагин на другий день вечером помер. Умер не на фронті, не з рук ворожих, не від пошести, ні звичайною смертю — а нетолеранції і взаємного незрозуміння. І через те якраз жаль великий, що згинув марно один боввик, який так дуже сьогодні потрібний! Сталося. Прякро та вже не відстанеться. Подаючи се до відома — одно бажання родиться в мені: Щоб сей нікчемний випадок був послідний.

Про вічну пам'ять!

† Дмитро Бялий, стр. У. Г. А., помер 2. лютого 1923. в тюрмі у Бригідках у Львові, в 25 р. життя. Він був засуджений під закидом убивства, доконаного пострілом на стежі в часі українсько-польської війни, на кару смерти, яку замінено на 15 літню вязницю. Від першої хвили свого тюремлення занепа в здоровлю, а в третім році тюрми страшна грудна недуга перетяла його молодого життя. В. Й. П.

† Яків Шалагин, ст. дес. У. Г. А., помер по коротких а тяжких терпіннях дня 5. лютого 1923. в лічниці в Опочні в ЧСР., де був придлений до роб. відділу УГА: Покійний родився в Ялті на Таврії на Великій Україні. В часі великої війни служив при російській армії, а з роком 1918 р. при українській. В часі, коли УГА. перебувала на Великій Україні, він вступив до неї, а з нею перейшов на скитанне. Довший час перебував при гірській бригаді у Н. Яблінцому і з нею 1. листопада 1921 р. перейшов транспортом бригади до табору в Йозефові, де з осіню придлено його до робітничого відділу в Опочні. Там і помер. Дня 6. лютого 1923, при сумних звуках військової музики з Йозефова, проважено Покійного на вічний спокій на міське кладовище. Сумним походом провадив пол. духовник, о. Мірон Кривуцький, а за домовиною йшов командант табору в Йозефові полк. УГА. Вольф, хор. Слука та відпоручники в табора. Над гробом пращав його о. Кривуцький. В. Й. П.

Виказ жертв.

(Продовженнє.)

На фонд „Рідна Школа“ у Краю аложили далі в чеських коронах: Укр. робітничий відділ Н. Яблінне 430.—, чет. Володимир Миханцьо—Йозефів 89.—, бул. Боянівський Теодор 159.—, бул. Груба Михайло 12.—, Укр. роб. відділ Банська Бистриця 33.—, Укр. роб. відділ Леопольдово 50.—, учасники гімн. реалнь. курсів—Йозефів 37.—, укр. роб. відд. Забож н. Лабоу 65·50, „Просвіта“ укр. роб. відділ ч. 38. Берно 1370.—, укр. роб. відділ Нім. Яблонне 300.—, укр. роб. відділ Лученець 26.—, укр. роб. відділ Братіслава 150.—, укр. роб. відділ Банска Бистриця 45.—, жителі 4 кімнати 27. бараку Табор „Б“ Йозефів 39.—, Підстаршина УГА. М. П. Міхальовіце 50.—, Укр. роб. відділ ч. 28. Пардубці 900.—, Укр. роб. відділ Міхальовіце 200.—, Укр. роб. відділ Берегів 280.—, укр. роб. відділ Літомежіце 355.—, укр. роб. відділ, курінн Терезин 710·80, чет. Ол. Балицький—Йозефів 100.—, Укр. роб. відділ Жіліна 88.—, Укр. роб. відділ Ружомберк 12.—, укр. роб. відділ Комарно 30.—, чет. А. Хухра—Йозефів 30.—, укр. роб. відділ Йозефів 120.—, Укр. роб. відділ Чеська Бистриця 33.—, Укр. роб. відділ Хеб 50.—, укр. роб. відділ ч. 27. Пардубці 300.—, Крім сього аложили на ту саму ціль Просвітний Гурток при українськїм відділі в Пільяні на руки сот. УГА. Рудницького Івана у Празі: в грудни 1922. — 220.— Кч, а в січні с. р. 182.— Кч.

(Далі буде.)

Бібліографія.

Журнали:

Українське Книгознавство. Орган гуртка бібліологів при Україн. Господ. Акад. в Ч. С. Р. Збірник ч. 1. Травень 1922 р. м. Подєбради. Видання студ. вид. гуртка. Літографовано.

Detto Збірник ч. 2. Липень-Серпень 1922.

Detto Збірник ч. 3. Жовтень-листопад 1922. Літографовано битим письмом на машині.

Беларус-вайсковы, вялікодная чясопись. Ч. 15. військовий білоруський журнал.

Atspindžiai, Ч. 11., 12., 13., литовський, ілюстрований журнал, видаваний в Ковні на Литві.

О п о в і с т к и.

Хто знавби що про мого мужа Миколу Гнідця із Шабельні (Рава Руська), який в останніх днях жовтня 1918. р. був у Чорткові при „Arbeiter-abteilung“, Rgmt. 34, Zug 1. — зволить повідомити мене на адресу: Анна Гнідець, Шабельна, Рава Руська, Східна Галичина. 1—2.

Хто знавби що про Андрія Колодія, який служив при С. С., захорів на тиф у грудні 1919. р. у Винниці на Великій Україні й до сього часу нема про нього ніякої вістки — зволить повідомити Семена Колодія, Купче, п. Буск, Східна Галичина. 1—2.

Хто мавби світлини в житті і визвольних боїв УГА. у Східній Галичині й на Великій Україні — зволить переслати редакції „Українського Скитальця“, які по використанню звернуться їх власникам. 1—10.

Л и с т у в а н н є.

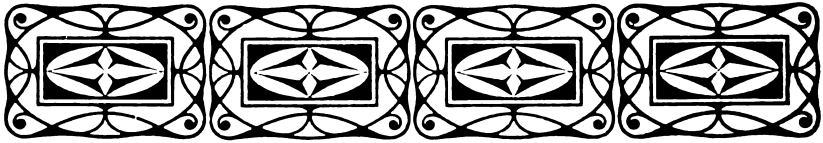
Вп. І. Крепокавич, Гамільтон, Канада. На Вашу адресу ми вислали цілий річник з 1922. р. Попередні річники вже вичерпані. За річник з 1922. р. прийде нам ще 3 кан. долари. Що-до книжок і карток нашого видавництва, то вони на днях появляться вже в розпродажі. Про їх ціну довідаєтеся в свій час з оголошень „Українського Скитальця“. Здоровимо щиро Вас і всіх наших земляків.

Вп. Михайло Лагарин, Woonsocket, З. Д. А. На Вашу адресу ми зарядили в друге висилку нашого журналу від 1. січня 1923. р. Просимо повідомити нас які числа „Українського Скитальця“ Вам бракують з 1922. року, щоб ми зарядили додаткову їх висилку. Здоровимо Вас, Вп. Луку Самборського і всіх Вп. Читачів нашого журналу у Woonsocket.

Справленне похибок:

В 23 ч. „Укр. Скитальця“ у стиху: „Слово до війська“ належить справити: В 3. строфі замість: „у мозолях“, має бути „у мозолах“, в 9. строфі в першій стрічці замість: „І Ви не знали!“, має бути: „І Ви не впали!“, а в четгертій стрічці 5. строфи має бути замість: „Хоч голі й босі й без набоїв!“, „Хоч Ви йшли голі й босі й без набоїв!“ —

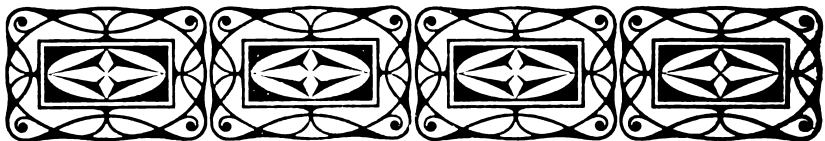
З останньої хвили.

Гряде велика хвиля.

Дня 1. марта 1923. р. Рада Амбасадорів антантських держав у Парижі почала займатися справою східних границь Польщі і Східної Галичини. На основі договору в Спа до Парижа мають бути покликані представники радянських держав, а також нашого Уряду.

Є надія, що злочинній польській окупації в нашій Батьківщині настане небавком кінець.

Надіємося, що вже у слідуючій числі нашого органу зможемо подати докладніші вістки з Парижа. Дай Боже, щоб вони були радісні!

О Г О Л О Ш Е Н Н Я :

За цілу сторінку в Австрії 300.000, $\frac{1}{2}$ 150.000, $\frac{1}{4}$ 75.000, $\frac{1}{8}$ 40.000, $\frac{1}{16}$ 20.000 К.
За цілу сторінку в Чехословаччині 300, $\frac{1}{2}$ 150, $\frac{1}{4}$ 75, $\frac{1}{8}$ 40, $\frac{1}{16}$ 20 Кч.

В редакційнім тексті потрібно.

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА

Український Скиталець

вийшли в друку,

I. Книжки:

1. Проф. Др. Станислав Дністрянський: „Нова Держава“.
2. Проф. Др. Степан Рудницький: „До основ українського націоналізму“.

II. Картки:

1. Степан Федак, четар УГА.
2. Петро Шеремета, четар УГА.
3. Степан Мельничук, четар УГА.
4. Пам'ятник помершим Українським Галлицьким Стрільцям у Нім. Яблоннім.
5. Василь Крупа, ученик VII. кл. реалї.
6. На вічну пам'ять, розстріляним польською окупаційною владою у Львові, українським ученикам, Василеві Крупі й Романови Луцкейкови.

Книгарні й поодинокі наші відпродавці можуть уже замовляти нові видання в Адміністрації „Українського Скитальця“ у Відні, а в Чехословаччині у „Самопомочі“ в Йозефові.

В нашій Адміністрації можна ще набути всі числа

Українського Скитальця

за 1922 рік.

Ціна річника wraz із поштовою пересилкою

вносить: - - - - -

в Австрії 40.000 К., Чехословаччині 50 Кч.,
Югославії 60 Дин., Німеччині 5000 М.,
Краях Латинської Унії 8 фр., Зед. Держ.
Америци 2 Дол., Канаді 3 Дол., Бразилії 6 Мр.

Висилається лиш за попереднім надісланнем готівки.

Читайте й передплачуйте одинокий багато ілюстрований двотижневик, часопис найбільше поширений між українською еміграцією в Європі й Америці:

Український Скиталець

Орган військової еміграції земель З. У. Н. Р.

Виходить 1. і 15. кожного місяця.

В нього довідаєтеся, в яким героїзмом і самовідреченням боролася

— Укpaїнська Галицька Армія —

за державну самостійність свого Народу та побачите унагляднені в численних ілюстраціях усі її визвольні змагання! Читайте самі і своїх дітей учіть пізнавати гордість і непобідимість свого Народу!

А Д Р Е С А:

„Ukrajinskyj Skytalec“

Wien XVIII., Ferrogasse 31. Austria, Europe.

1—24.

Вже вийшов в друку

✧ К а л е н д а р и к ✧
Українського Скитальця
на **1923** рік.

Ціна одного примірника:

В Австрії 2000.— К., Чехословаччині 1.— Кч., Німеччині 150.— М., Зл. Держ. Америки й Канаді 0·06 Дол., Бразилії 0·200 Мр.

1—2.